

Kazimierz Rulka

Superekslibrisy w zbiorach Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku

---

Studia Włocławskie 6, 527-557

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. KAZIMIERZ RULKA

SUPEREKSLIBRISY W ZBIORACH BIBLIOTEKI SEMINARIUM DUCHOWNEGO WE WŁOCŁAWKU

Superekslibrisy – znaki własnościowe ściśle związane z książkami, wskazujące na ich przynależność do jakiegoś księgozbioru, stosowane ze szczególnym upodobaniem w Polsce w XVI i XVII w. – stanowią cenne źródło do badań nad księgozbiorami historycznymi. Wskazane jest zatem, aby w bibliotekach mających w swoich zbiorach książki znaczone superekslibrisami, opisywać je i opracowywać. Przynagła do tego także fakt, że w znacznej części zabytki te ulegają stopniowej destrukcji i mogą ulec z czasem całkowitemu zniszczeniu.

Takie badania prowadzi w dużym zakresie i publikuje ich wyniki Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie.¹ Ma ona w swoich zbiorach sporo woluminów zwiezionych do Warszawy w 1819 r. przez Lindego, a przejętych z bibliotek klasztorów polskich. Także Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku w dziale starych druków ma znaczny procent książek pochodzących z tych samych źródeł. Niniejsze opracowanie jest pewnym uzupełnieniem badań prowadzonych w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. Poza wystawą zorganizowaną przez Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej w 1994 r.² nikt superekslibrisami włocławskimi się nie interesował.

W opracowaniu przyjęto jako podstawowy układ chronologiczny, grupując superekslibrisy w ramach poszczególnych wieków. Dalsze porządkowanie dokonano według kryterium socjologicznego – według stanów społecznych posiadaczy superekslibrisów i kręgów, które reprezentują.

XVI w.

PAPIESKIE

Jak superekslibris wygląda herb **papieża Klemensa VIII** (1592-1605) – Ippolito Aldobrandiniego (1536-1605) – wytłoczony (jako element zdobniczy) złotem na górnej i dolnej okładzinie oprawy (skóra ciemnowiśniowa) księgi liturgicznej *Pontificale Romanum...* (Romae 1595; sygnat.: XVI.F.4625), poprawionej i wydanej z polecenie tegoż papieża. Był on związany z Polską, ponieważ w 1588 r. był legatem do Polski, a potem przyczynił się do zawarcia unii brzeskiej. Superekslibris przedstawia herb rodowy papieża na ozdobnym kartuszu, nad nim insygnia władzy papieskiej. Nie wiadomo, który z biskupów polecił tak oprawić i ozdobić swój egzemplarz. W późniejszym czasie dostał się on w posiadanie Konstantego Ireneusza Łubieńskiego (1825-1869), biskupa sejneńskiego od 1868 r., którego ekslibris³ został przyklejony na odwrociu górnej okładziny.

KRÓLEWSKIE

Zygmunt II August (1520-1572), król polski; 1550, 1559

Król polski w latach 1548-1572. Posiadał znaczną bibliotekę (po śmierci właściciela uległa rozproszeniu); książki do niej wchodzące były specjalnie oprawiane i znaczone różnymi odmianami superekslibrisu⁴. Do biblioteki seminaryjnej we Włocławku trafiły z księgozbioru królewskiego dwa woluminy, każdy znaczone na górnej okładzinie inną odmianą superekslibrisu Zygmunta Augusta. Klocek zawierający dwa dzieła L.V. Rosciusa: *De docendi studentique modo* oraz *De commoda et perfecta elocutione* (Basileae 1541; sygnat.: XVI.O.1447-8), oprawiony w 1550 r., który zanim dotarł do Włocławka przeszedł przez kilka rąk (naprawiony w końcu XIX w.),⁵ znaczone jest odmianą I.⁶ Dzieło A. Brantoliniego *De humanae vitae conditione et toleranda corporis aegritudine* [po 1541, przed 1559] (sygnat.: XVI.O.1193), oprawione w 1559 roku, znaczone jest odmianą III.⁷ Superekslibrisy te są już bardzo wytarte; dawne złożone herby Polski (Orzeł – Zygmuntowski) i Litwy (Pogoń) zupełnie niewidoczne.⁸

Stefan Batory (1533-1586), król polski; po 1583

Król polski w latach 1576-1586. Superekslibris dedykacyjny na górnej okładzinie dzieła H. Sirinusa *Liber de modo acquirendae divinae gratiae* (Cracoviae 1583; sygnat.: XVI.Q.3139). Superekslibris donacyjny tłoczony na białym pergaminie (dziś już bardzo zniszczony: pomarszczony i zabrudzony) jest powtórzeniem szytuchu z odwrocicia karty tytułowej. Widnieje na nim Orzeł z herbem Botorego Trzy Zęby na piersiach, nad nim korona królewska. Całość obramowana tekstem donacyjnym w języku łacińskim, składającym się z czterech strof, ułożonych w kwadrat.

BISKUPIE I OPACKIE

Uchański Jakub (1502-1581), h. Radwan; 1564

Znanych jest kilka typów superekslibrisów Jakuba Uchańskiego (1502-1581), herbu Radwan, biskupa włocławskiego w l. 1557-1562, późniejszego arcybiskupa gnieźnieńskiego. Trzy z nich reprezentowane są przez obiekty znajdujące się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie.⁹ Inny jeszcze typ (czwarty) reprezentuje superekslibris introligatorski z 1564 r. widniejący na górnej i dolnej okładzinie dzieła J. Górskiego *Commentariorum artis dialecticae libri X* (Lipsiae 1563), które zanim dostało się do Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku (sygnat. XVI.O.176), znajdowało się w księgozbiorze pijarów w Piotrkowie Tryb. W środku superekslibrisu, zajmującego niemal całą okładzinę, obecnie już znacznie zatartego, znajduje się godło Radwan na ozdobnym kartuszu, wokół grubego wieniec laurowy, powyżej insygnia biskupie: mitra i pastorał w formie krzyża oraz monogram: I V [Iacobus Uchański].

Mikołaj Wolski (zm. 1567), h. Półkozic, po 1540

We włocławskiej bibliotece seminaryjnej zachował się 5-ty tom dzieł św. Jana Chryzostoma, wydany w Bazylei 1558 r. (sygnat. XVI.F.4591) z superekslibrisem introligatorskim (na górnej okładzinie dzieła) Mikołaja Wolskiego, biskupa włocławskiego w latach 1562-1567. W środku na tarczy herbowej

widnieje godło właściciela – Półkozic, otoczone kolistym wieńcem laurowym, a nad nim – insygnia biskupie: infuła i pastorał.¹⁰ Książka ta, jak świadczy zapis na wyklejce górnej okładziny, zdobionej radełkami (1540), w 1622 r. była własnością kościoła w Radziejowie, a dostała się do Włocławka od pijarów w Radziejowie.

Stanisław Karnkowski (1520-1603), h. Junosza; 1567-1581

W literaturze przedmiotu najlepiej zostały przedstawione superekslibrisy Stanisława Karnkowskiego (1520-1603), biskupa włocławskiego (1567-1581), a następnie arcybiskupa gnieźnieńskiego.¹¹ Badacze układają jego superekslibrisy, które udało się dotychczas odkryć w różnych bibliotekach polskich i zagranicznych, w siedem typów, co wraz z odmianami daje 13 wariantów.

W bibliotece seminaryjnej we Włocławku zachowało się pięć woluminów znaczonych superekslibrisem Karnkowskiego; widnieją na nich cztery odmiany tego znaku.

Pierwszy to superekslibris introligatorski,¹² powstały zapewne jeszcze w Krakowie. Poza godłem Junoszy całe pole tarczy herbowej znaczone jest kępkami trawy, w obramowaniu dewiza (wersalikami): Frustra vivit qui nemini prodest [...],¹³ uzupełniona datą. Wokół wytłoczono litery: S[tanislavus] K[arnkowski] E[piscopus] C[uiaviensis]. Taki superekslibris (bardzo dobrze zachowany, z datą: 1566) wytłoczony jest na oprawie (z 1576 r.) dzieła – M. Azpilcueta: *Enchiridion sive manuale confessariorum et poenitentium*, wydany w Antwerpii 1575 r. (sygnat.: XVI.Q.3896). Jest on zadziwiająco podobny do superekslibrisu biskupa krakowskiego Filipa Padniewskiego.¹⁴ Może to wskazywać na wykonanie ich w tym samym warsztacie krakowskim.

Prawdopodobnie niedługo po objęciu biskupstwa włocławskiego powstały dwa superekslibrisy właściwe Karnkowskiego. Tylko pierwszy z nich znajduje się także w bibliotece seminaryjnej we Włocławku.¹⁵ W jego centrum widnieje herb właściciela Junosza na zwijanym kartuszu, a nad nim pyszni się duża ozdoba infuła, z przylegającą do jej prawego boku krzywaśnią pastorału. W otoku napis majuskułowy: Stanislavs Karnkowski Dei gra[tia] episcop[us] Wladislaviensis.¹⁶ Tego typu superekslibris znajduje się na dwóch książkach: *Constitutiones synodorum metropolitanae ecclesiae Gnesnensis* (Cracoviae 1579; sygnat.: XVI.Q.3152; ten egzemplarz dostał się do biblioteki seminaryjnej z księgozbioru biskupa sufragana włocławskiego Wojciecha Owczarka) oraz *Psalterium* (ca 1560; sygnat.: XVI.F.4601). Na obu egzemplarzach superekslibris tłoczony jest złotem na brązowej skórze, na pierwszym na górnej i dolnej okładzinie (wkomponowany w bogate zdobnictwo oprawy), na drugim tylko na dolnej okładzinie, w zwierciadle.

Następne dwa superekslibrisy pochodzą z okresu zasiadania Karnkowskiego na stolicy gnieźnieńskiej.

Na pozycji F. Fontanusa *Index rerum omnium praecipuarum, quae in commentariis ac operibus omnibus Alphonsi Tostati... continentur* (p. 1-2, Venetiis 1596-1597; sygnat.: XVI.F.4536; dzieło należało do zbioru przekazanego przez Karnkowskiego kolegium jezuitów w Kaliszu),¹⁷ wytłoczony złotem na górnej okładzinie (pergamin) jako jedyny jej element zdobniczy superekslibris

przedstawia godło Junosza na kartuszu, z napisem w otoku (wersalikami): *Vir-tvti fortvna comes anno D[omini] MDL*, które stanowią jedną całość, z dodanymi u góry insygniami: krzyżem i infułą oraz pojedynczymi literami po bokach: S K A G [Stanislaus Karnkowski archiepiscopus Gnesnensis].¹⁸ Data w otoku: 1550 wskazuje, że podstawowy tłok tego superekslibrisu został wykonany niemal 50 lat przed jego użyciem i wcale nie musiał być używany tylko przez Karnkowskiego.

Drugi z tych superekslibrisów znajduje się na dziele B. Rosignoliusa *De disciplina christiana perfectionis...* (Ingolstadii 1600; sygnat.: XVI.Q.3843). Jest on tłoczony na górnej okładzinie (na pergaminie), stanowiąc zasadniczej jej element zdobniczy, a przedstawia godło Junosza na owalnej tarczy obwiedzionej ozdobnym kartuszem, nad nim insygnia: infuła i krzyż, wszystko to otoczone wieńcem laurowym (poza nim inne elementy znacznie stylizowane), z tłoczonymi obok pojedynczymi literami: S K L N A G [Stanislaus Karnkowski legatus natus archiepiscopus Gnesnensis].¹⁹ Pozostaje zagadką, dlaczego Karnkowski, mając (przynajmniej od 1597 r.) dość okazały superekslibris herbowy,²⁰ posługiwał się takim niepozornym znakiem własnościowym.

Hieronim Rozrażewski (ok. 1546 – 1600), h. Doliwa; po 1581

Hieronim Rozrażewski (1542-1600), biskup włocławski w latach 1581-1600, był właścicielem znacznej jak na owe czasy biblioteki.²¹ Posiadał oprócz ekslibrisu także kilka odmian superekslibrisu.

Jeden z nich był już reprodukowany w różnych publikacjach.²² Wokół godła Doliwa na kartuszu, z insygniami biskupimi (infuła i pastorał) powyżej, widnieje napis majuskułowy: Hieronim[us] comes a Rozdrzew D[ei] g[ratia] episcop[us] Wladislavien[sis] et Pomeranie i zamykający całość wieńiec laurowy przewiązany u góry i u dołu wstęgami. Taki superekslibris tłoczony złotem na brązowej skórze dolnych okładek (oprawy z 1588 r.) mają w bibliotece seminaryjnej we Włocławku trzy woluminy należące do *Corpus iuris canonici*, wydane w Lyonie w 1584 r.: *Decretum Gratiani* (sygnat.: XVI.F.4642) *Decretales Gregorii IX* (sygnat.: XVI.F.4629) oraz *Liber sextus decretalium* (sygnat.: XVI.F.4636),²³ które Rozrażewski podarował kapitule katedralnej we Włocławku.

Taki superekslibris znajduje się także w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie,²⁴ a należy się ich spodziewać także w innych polskich bibliotekach. Książki z tego rodzaju superekslibrisem mają nieraz wytłoczony na górnej okładzinie herb katedry i kapituły włocławskiej, przedstawiający wniebowzięcie NMP, a raczej Matkę Bożą Tronującą. Nie jest to jednak znak typowy jedynie dla książek Rozrażewskiego. Spotyka się go także na książkach innych właścicieli, i to nie tylko z duchowieństwa włocławskiego.

Drugi rodzaj superekslibrisu (właściwego) Rozrażewskiego spotykamy w bibliotece seminaryjnej na dolnej okładzinie (tłoczony złotem na brązowej skórze) rękopisu zawierającego formularz mszalny *Missae in festo Coenae Dominicum...* (ms 17). Jest on w stylu renesansowym,²⁵ a zawiera te same elementy co poprzedni. W otoku widnieje napis majuskułowy: Hieronim[us] com[es] a Rozdrzew D[ei] g[ratia] episcop[us] Vladisla[viensis] et Pome[raniae].

Trzeci rodzaj supereklibrisu (właściwego) Rozrażewskiego – pięknie skomponowany (tłoczony złotem na jasnej skórze, w zwierciadle górnej i dolnej okładziny bogato zdobionej wyciskiem radełkowym) w kształcie mandorli, zawierający w centrum godło Doliwa w ozdobnym kartuszu wypełniającym całe wewnętrzne pole mandorli, z napisem majuskułą w otoku: Hieron[imus] comes a Rozdrasz[ow] Dei gratia e[pi]sco[p]vs Wladislavi[ensis], oraz zamykającym wszystko wieńcem laurowym – spotykamy na dolnych okładzinach dwóch tomów *Repetitionum in iure canonico* (Venetiis 1587), подарowanych przez Rozrażewskiego kapitule katedralnej we Włocławku (sygnat.: XVI.F.4654 i 4655). Ten supereklibris jest zadziwiająco podobny do supereklibrisu bpa Piotra Dunina Wolskiego²⁶ (1530-1590), który zanim został biskupem płockim, był także kanonikiem kujawskim w latach 1543-1576. Oprawy książek H. Rozrażewskiego były wykonywane przeważnie w Poznaniu,²⁷ a więc i tam były prawdopodobnie tłoczone jego supereklibrisy.

Samuel Maciejowski (1499-1550), h. Ciołek; 1546

Pełnił różne funkcje kościelne i świeckie. Supereklibris, odbity wyciętym po mistrzowsku tłokiem, pochodzi z czasu, gdy był on biskupem krakowskim (1545-1550) i wicekanclerzem Królestwa Polskiego (1539-1547), jak to jest wyszczególnione w napisie w otoku. W środku widnieje godło herbowe Ciołek w ozdobnym kartuszu, ponad nim mitra, znak władzy biskupiej. Książka (Haymo: *In XII prophetas minores enarratio*, Coloniae 1533; sygnat.: XVI.O.1736) – w oprawie z 1546 r., zdobionej radełkiem wizerunkowym z 1540 roku – zanim dostała się do seminarium włocławskiego była w posiadaniu Jana Schebiciusa, proboszcza w Unikowie, który przekazał ją bernardynom do pobliskiego Złoczewa.

Filip Padniewski (zm. 1572), h. Nowina; po 1560

Początkowo na dworze Piotra Tomickiego. Studiował we Włoszech w latach 1538-1542 (Padwa, Rzym). Pełnił wiele ważnych funkcji kościelnych i świeckich. Od 1560 r. biskup krakowski. Zgromadził dużą bibliotekę, która po jego śmierci uległa rozproszaniu.²⁸

Jego supereklibris introligatorski, podobny jak w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie,²⁹ znajduje się także na dwóch woluminach biblioteki seminaryjnej we Włocławku: Jan Chryzostom, *Opera*, t. 2-3, Basileae 1558; sygnat.: XVI.F.4567, 4589), z których jeden dostał się do biblioteki seminaryjnej w końcu XIX wieku od pijarów z Piotrkowa, a drugi od bernardynów ze Świętej Anny pod Przyrowem (widoczny znak rozproszenia nie tylko księgozbioru, ale także poszczególnych dzieł wielotomowych). Lepsze złożone odbicie znajdujemy na pozycji XVI.F.4589 (na górnej okładzinie). Godło Nowina umieszczone na ozdobnym kartuszu, wokół dewiza w owalu (wersalikami): *Frvstra vivit qvi nemini prodest* 1506; dalej wieniec laurowy, a nad nim insygnia władzy biskupiej: mitra i pastorał, po bokach litery: P P E C [Philippus Padniewski episcopus Cracoviensis].

Benedykt Izdbieński (1488-1553), h. Poraj; 1546

Studiował najpierw w Akademii Krakowskiej (1505), następnie w Padwie (1520). W latach ok. 1510-1546 przebywał w Krakowie. Kanonik poznański

(1517), gnieźnieński (1525), krakowski (1527). Biskup poznański od 1546.³⁰ Należał on do grona znanej rodziny bibliofilów.³¹

W bibliotece seminaryjnej we Włocławku zachowało się jedno odbicie jego supereklibrisu właściwego wykonanego na pewno w Krakowie w 1546 r., a więc bezpośrednio po nominacji B. Izdbieńskiego na biskupa poznańskiego. W stylu jest on bardzo podobny do supereklibrisu bpa Samuela Maciejowskiego, a więc wykonany zastał zapewne przez tego samego rytownika. Odbicie, tłoczone złotem, znajduje się na górnej i dolnej okładzinie (też z 1546 r.) dzieła polemicznego (Alphonsus de Castro Zamorensis, *Adversus omnes haereses libri XIII...*, Coloniae 1543; sygnat.: XVI.F.4209). Całość supereklibrisu skomponowana i wykonana po mistrzowsku: godło Poraj widnieje na pięknie skomponowanej tarczy herbowej, nad nim mitra, znak władzy biskupiej, data wykonania tłoka: MDXLVI; wszystko obwiedzione eleganckim otokiem, w którym czytamy wytłoczone wersalikami: Benedictvs Isbienski Dei gra[tia] ep[iscop]vs Posnanien[sis].

Piotr Kostka (ok. 1532 – 1595), h. Dąbrowa; po 1586

Studia odbył w Krakowie (1550) i Padwie (1554-1556) Paryżu (1565-1569) i Rzymie (1571); doktor obojga praw. Od 1574 r. biskup chełmiński.

Supereklibris, niemal identyczny jak w na egzemplarzu w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie,³² znajduje się w bibliotece seminaryjnej na górnej okładzinie dzieła polemicznego A. Posewina *Notae Divini verbi et apostolicae Ecclesiae fides ac facies ex quatuor primis oecumenicis synodis...* (Poznaniae 1586; sygnat.: XVI.F.4125): wycisk złożony (dość dobrze zachowany) przedstawia godło Dąbrowa na tarczy herbowej, nad nią insygnia biskupie, napis w otoku wskazujący na właściciela z datą: 1581; całość otoczona grubym wieńcem laurowym. Egzemplarz przechowywany początkowo na zamku biskupów chełmińskich (i pomezkańskich) w Lubawie dostał się z czasem w ręce Franciszka Kazimierza Wysockiego (zm. 1749), kanonika włocławskiego, ten przekazał go bibliotece swojej kapituły, skąd po 1945 r. trafił do biblioteki seminaryjnej.

Mateusz Borzewski (zm. 1614), h. Lubicz; po 1575

Niepozorny supereklibris Mateusza Borzewskiego, opata łądzkiego od 1580 r.,³³ znajduje się na górnej okładzinie dzieła – P. Messia, *Selva di varia lettione* (Venetia 1575; sygnat.: XVI.O.1026). Sam blok książki i pergaminowa oprawa są już bardzo zniszczone, w takim też stanie jest złożone (dziś już szerniałe) odbicie składanki introligatorskiej z godłem Lubicz w ozdobnym kartuszu, obok wytłoczono litery: M B A L [Mathaeus Borzewski abbas Landensis].

INNYCH DOSTOJNIKÓW KOŚCIELNYCH

Maciej Śliwnicki (zm. 1551), h. Korab; 1540

Studia odbył w Krakowie (1506), Bolonii (1514-1517); uzyskał doktorat obojga praw (1517-1519). Był kanonikiem gnieźnieńskim (1519), archidiaconem kaliskim (1521), archidiaconem gnieźnieńskim (1528) i poznańskim (1541), proboszczem poznańskim (1542). Autor projektu reformy praw polskich i pro-

jektu kodyfikacji prawa sądowego (1526-1528).³⁴ Znaczna jego biblioteka uległa rozproszeniu.³⁵

Superekslibris Śliwnickiego stanowi godło Korab na stylizowanym kartuszu, czasem z tłoczonym monogramem: M S.³⁶ W bibliotece seminaryjnej we Włocławku podobnym superekslibrisem, jednak bez monogramu: M S, oznaczone jest, na dolnej okładzinie, pięć zachowanych woluminów, które uprzednio były (od 1606 r.) własnością klasztoru bernardynów w Kaliszu: cztery woluminy dzieł św. Hieronima (*Opera*, t. 4-5, 8-9, indeks, Parisiis 1533-1534; sygnat.: XVI.F.4483-4485, 4568-9) oraz jeden wolumin dzieł Ambrożego (*Opera*, t. 1-3, Basileae 1538; sygnat.: XVI.F.4141). Najlepiej zachowane odbicie tego superekslibrisu znajduje się na pozycji XVI.F.4568-9. Kolisty otok, złożony ze zdobników, jest identyczny jak przy jednej z odmian superekslibrisu J. Uchańskiego.³⁷ Natomiast zapis potwierdzający przynależność do księgozbioru Śliwnickiego na pozycji XVI.F.4483, a poza tym na karcie tytułowej dzieła Jana Chryzostoma (*Opera*, t. 2, Basileae 1530; sygnat.: XVI.F.4565), którego oprawa nie ma superekslibrisu, albo został on całkowicie zatarty.

Maciej Krzywiński (Crivinius, Krzyvinius, z Krzywina), h. Gozdawa; 1572

Odbył studia w Krakowie, które uwieńczył stopniem bakałarza (1562). Jako archidiakon kaliski notowany na ksiązkach w latach 1572-1598. Jego księgozbiór trafił do biblioteki kolegium jezuickiego w Kaliszu.³⁸ Stąd zaś w większości do Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

W Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie odnaleziono dwie formy jego superekslibrisu introligatorskiego: herb Gozdawa w ozdobnym kartuszu.³⁹ Jeszcze inną formę tego superekslibrisu można obejrzyć w bibliotece seminaryjnej we Włocławku, na oprawie (1572) dzieła Piotra Kanizjusza *Authoritatum Sacrae Scripturae et sanctorum Patrum, quae in summa doctrinae christianae [...]* citantur... (p. 1, Coloniae 1569; sygnat.: XVI.Q.3814), noszącego proveniencję kolegium jezuickiego w Kaliszu. Wyróżnia się on przede wszystkim formą kartusza; nad nim, podobnie jak w egzemplarzach warszawskich, tłoczony monogram M. C.

Stanisław Górski (1497-1572), h. Bogoria; po 1560

Studia odbył w Krakowie i prawdopodobnie we Włoszech. Pisarz P. Tomickiego, kanonik płocki (1534), krakowski (1539). Zgromadził bibliotekę prywatną mieszczącą się w trzech wielkich szafach.⁴⁰

W bibliotece seminaryjnej jego superekslibris spotykamy na oprawie dzieła J. Noguery *De Ecclesia Christi ad haereticorum conciliabulis dinoscenda* (Dilingae 1560; sygnat.: XVI.F.4490). Na środku górnej okładziny naklejony superekslibris z grubego ciemnobrunatnego papieru: tłoczone złotem godło Bogoria (bez kartusza) z pojedynczymi literami: S G C C [Stanislaus Górski canonicus Cracoviensis], wszystko otoczone kolistym zdobnym otokiem.

Marcin Izdbieński (1520-1594), h. Poraj; 1571

Doktorat obojga praw (przed 1553 r.). Kanonik gnieźnieński (1546), kanonik (1547) i archidiakon gnieźnieński (1551), kanonik krakowski (1559), scholastyk krakowski (1571).⁴¹

W bibliotece seminaryjnej we Włocławku zachowały się dwa jego super-ekslibrisy, w formie składanki introligatorskiej, wykonane w czasie, gdy M. Izdbieński przebywał w Krakowie (po 1551 – 1594). Jeden z nich, tłoczony na ślepo, widnieje na dolnej okładzinie z 1571 r. (dobrze zachowanej) dzieła: Sixtus Senensis, *Bibliotheca sancta*, t. 1-2, Venetiis 1566 (sygnat.: XVI.F.4546): herb Poraj na ozdobnym kartuszu, w otoku ze stylizowanych elementów roślinnych, po bokach litery: M I A P S C [Martinus Izdbieński archidiaconus Posnaniensis, scholasticus Cracoviensis]. Drugi, tłoczony złotem, na dolnej okładzinie (1590 r.) dzieła M. Azpilcuety (*Opera*, t. 1-2, Lugduni 1589; sygnat.: XVI.F.4630): godło Poraj na ozdobnym kartuszu, nad nim monogram: M I, obwiedzione otokiem z łacińską dewizą (wersalikami): Alciora te ne scrutatus fueris sed quae praecepit tibi dominus cogita, Eccle[siasticus] 3 [w. 22] i wreszcie wieńcem laurowym.

Piotr Gwiazdowski (zm. 1634), h. Bogoria; 1597

Studia odbył w Rzymie (1567). Kanonik poznański (1563), krakowski (1586), kustosz płocki (1600), scholastyk gnieźnieński (1609).

Superekslibris Gwiazdowskiego, jako kanonika krakowskiego, składa się z godła Bogoria w owalnym ozdobnym kartuszu, obok litery: P G C C, wszystko otoczone owalem z elementów geometrycznych.⁴² W bibliotece seminaryjnej spotykamy go na dwóch różnych pozycjach. Jedną z nich jest *Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa* (Kraków 1593; sygnat.: XVI.Q.3264), gdzie jest tłoczony złotem (całkowicie szerniałe) na górnej okładzinie oprawy z 1597 r. (skóra brunatna), na podklejonym owalnym kawałku papieru. Druga to dzieło C.J. Cezara *Commentarii de bello Gallico* [przed 1597] (sygnat.: XVI.O.2096), gdzie widnieje, tłoczony złotem, na górnej okładzinie oprawy wykonanej w 1597 r. z pergaminu. Odbicia tego samego tłoka na różnych materiałach dają możliwość ich porównania pod względem jakości i precyzji.

Kasper Niewiarowski (1571-1629), h. Półkozic; 1588

Nieokazały superekslibris Kaspra Niewiarowskiego, sekretarza królewskiego, kanonika krakowskiego (1605),⁴³ znajduje się na dolnej okładzinie oprawy (1588) dzieła T. Liwiusza *Ab Urbe condita...* [przed 1588] (sygnat.: XVI.O.411). Znak, tłoczony złotem (dziś już szerniałym) na kawałku naklejonego papieru na jasnej skórze oprawy, składa się z godła Półkozic na ozdobnym kartuszu. U góry okładziny wytłoczone pojedynczymi literami: GASPAR, u dołu: NIEWIA[rowski].

Bonawentura Chobieniecki (zm. 1559), h. Samson; po 1554

Był kanonikiem gnieźnieńskim (przed 1551) i poznańskim. Odznaczał się gruntowną nauką. Był wysyłany przez kapitułę gnieźnieńską na synody, m.in. razem z Maciejem Śliwnickim.⁴⁴

Jego superekslibris był umieszczony na pięciu woluminach przechowywanych w bibliotece seminaryjnej, które dostały się tutaj w końcu XIX w. od bernardynów z Przyrowa. Są to cztery woluminy dzieł św. Augustyna (*Opera*, t. 4, 5, 8, 10, Basileae 1541-1543; sygnat.: XVI.F. 4240-4242) oraz dzieło

C. Placentinusa *Enarrationes evangelicorum a septuagesima usque ad octavam Paschae* (Parisiis 1554, sygnat.: XVI.O.2064). Najlepiej zachowało się odbicie superekslibrisu na pozycji XVI.O.2064. Na dziełach Augustyna superekslibris Chobienieckiego został doklejony później, w miejscu wyciętego fragmentu skóry na górnej okładzinie; na pozycji XVI.F.4242 jest tylko wycięte miejsce, w którym powinien się znajdować. Superekslibris tłoczony na górnej okładzinie oprawy, zdobionej radełkami (1541), ma formę prostokątnej plakiety, którą niemal w całości zajmuje okazały herb Samson, uzupełniony u góry literami: B C C G ET P [Bonawentura Chobieniecki, canonicus Gnesnensis et Posnaniensis] oraz u dołu testem (tłoczonym majuskułą) nawiązującym do sceny biblijnej walki Samsona ze lwem.

TEOLOGÓW, KAPŁANÓW

Jan Leopolda (młodszy) (ok. 1523 –1572); 1568

Teolog i egzegeta biblijny, wydawca i redaktor pierwszego katolickiego przekładu Biblii na język polski.⁴⁵

Znany jego superekslibris: w środkowym polu mitologiczny Ganimed unoszony przez orła (symbol duszy wznoszącej się do Boga), inicjały I L, w otoku dewiza (wersalikami): In Deo lactandvm [Ps 31, 11]⁴⁶ – znajdujemy też w bibliotece seminaryjnej. Widnieje on, tłoczony złotem, ale bardzo już zatarły, na dolnej okładzinie dzieła Tomasza z Akwinu (*Summa theologica cum commentario Thomae a Vio Caietani* [t. 1-3], Lugduni 1567-1568; sygnat.: XVI.F.4451-3), które zostało oprowiane w 1568 r. Tłok superekslibrisowy został wykonany znacznie wcześniej – w 1557 r. Być może i z tego powodu odbicie jest bardzo niewyraźne.

Feliks z Sieradza (1537-1602), h. Gozdawa; 1583, 1588

Feliks z Sieradza, dominikanin, doktor teologii (przed 1583), znaczna osobistość w zakonie dominikańskim; w 1599 r. wrócił do rodzinnego Sieradza i pozostał tu do śmierci (1602).⁴⁷

Fragmenty zgromadzonego przezeń znacznego księgozbioru teologicznego znajdują się dziś w różnych miejscach. Na jednym z 42 woluminów, które przechowywane są w bibliotece seminaryjnej we Włocławku,⁴⁸ spotykamy rodzaj ekslibrisu introligatorskiego: godło Gozdawa w ozdobnym kartuszu, obdwiedzionym dwoma otokami (zewnątrzny w formie grubego wieńca lauowego, przewiązanego u góry i u dołu wstęgami), obok wytłoczone litery: F F [Frater Foelix]. Wytłoczony jest on złotem (dziś całkowicie szerniałym) na brązowej skórze dolnej okładziny oprawy (1583) dzieła J. Dadraeusa *Loci communes similium et dissimilium* (Wirceburci 1582; sygnat.: XVI.O.399). Na trzech innych (sygnat.: XVI.O. 440, 1478; Q.3846) w miejscu przeznaczonym na superekslibris widnieje tłoczony złotem wizerunek Matki Bożej w postawie stojącej, z Dzieciątkiem i lilią, w mandorli z kwiatów i płomieni oraz napisem dewocyjnym w otoku oraz w dwóch przypadkach z datą: 1580; obok wytłoczono litery: F F S T D [Frater Foelix sanctae theologiae doctor]. Tego rodzaju kompozycja nie jest jednak zarezerwowana tylko dla książek Feliksa z Sieradza, jest ona spotykana także na innych oprawach z tego okresu.

Erazm Dembiński (Dębiński) (zm. po 1612), h. Rawicz; 1593

Pochodził z rodziny Dembińskich h. Rawicz z Dembian. Był proboszczem wielickim (1563), dziekanem krakowskim i kantorem sandomierskim (1571),

sekretarzem królewskim (1676), proboszczem u św. Michała na zamku w Krakowie 1575. Zmarł po 1612 r.⁴⁹

Superekslibris introligatorski tłoczony złotem (dziś tylko ślady) na górnej okładzinie oprawy pergaminowej (1593), barwionej na ciemnozielono, dzieła M. Isselta *Mercurius Gallo-Belgicus...* (Coloniae 1592; sygnat.: XVI.O.46) składa się z godła Rawicz na ozdobnym kartuszu, w otoku dewiza (wersalikami): Alciora te ne scrvtatvs fveris sed qvae praecepit tibi dominvs cogita, Ecclesiast[icus] 3; całość obwiedziona wieńcem ze stylizowanych elementów roślinnych. Obok wytłoczono pojedynczymi literami: E D D D D C [Erasmus Dembiński de Dembiany, decanus Cracoviensis].

OSÓB ŚWIECKICH

Walenty Skidziński (Skidzieński, Skiedeński), h. Kietlicz; po 1575

Właściciel wsi Skidzień k. Oświęcimia. Według Paprockiego „dom starodawny i znaczny”.⁵⁰

Identyczny superekslibris jak w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie⁵¹ znajdujemy na egzemplarzu przechowywanym w bibliotece seminaryjnej we Włocławku, a pochodzącym od jezuitów z Krakowa – Azpilcueta Martinus: *Enchiridion, sive manuale confessariorum et poenitentium...* (Antwerpen 1575, sygnat.: XVI.Q.3895). Jest to herb Kietlicz w ozdobnym kartuszu, nad nim monogram: V. S.; całość otoczona podwójnym wieńcem laurowym przepasanym wstęgami.

Sebastian Montelupi (1516-1600), h. własnego; po 1553

Pochodził z drobnej szlachty włoskiej Monte Lupi de Mari. Ok. poł. XVI w. przybył do Krakowa. Kupiec, bankier, organizator i kierownik poczty polskiej w 1569 r. Miał ambicje mecenasowskie.⁵²

Jego superekslibris, którego istotnym elementem jest jego godło herbowe – otoczone ozdobnym kartuszem, nad nim klejnot z labrami⁵³ – znajdujemy w bibliotece seminaryjnej na pozycji: B. Tasso, *La lettre [...] intitolate a monsig. d'Arras* (Vinegia 1553; sygnat.: XVI.O.1135). Stanowi on, tłoczony złotem, zasadniczy element zdobniczy górnej okładziny. Odcisk zachowany w dość dobrym stanie, ale ze złocień pozostały tylko ślady.

Jan Krzysztoporski (ojciec) (zm. 1585), h. Nowina; 1588

Pewną ciekawostkę stanowi pięknie skomponowany i wykonany superekslibris Jana Krzysztoporskiego (ojca), kasztelana sieradzkiego, zmarłego w 1585 roku – godło Nowina na ozdobnym kartuszu, nad nim klejnot z labrami i litery: I C, wszystko obwiedzione otokiem z dewizą (wersalikami): Christo dvce et avspice Christo, z datą: 1558 oraz cienkim wieńcem laurowym⁵⁴ – odbity złotem (szcerniałe) na dolnej okładzinie oprawy (skóra brązowa) z 1588 r. dzieła P. Lancelottiego *Institutiones iuris canonici* (Lugduni 1584; sygnat.: XVI.Q.3407). Oprawa tego dzieła została zatem wykonana już po śmierci Krzysztoporskiego, a więc zapewne przez jego syna, także Jana (zm. 1604), który używał superekslibrisu ojca.⁵⁵ Książka ta z kolei musiała się dostać w ręce Marcina Szlachcińskiego (XVI w.), pisarza historyczo-politycznego,

używającego także herbu Nowina,⁵⁶ który zapragnął uwiecznić się na niej, co wykonał introligator tłoczając nad superekslibrisem i pod nim pojedynczymi literami: MARTINVS SLIACHCZYNSKY.

Jan Strzembosz (senior) (zm. 1606), h. Jastrzębiec; po 1588

Studia w Krakowie (1561), Padwie i Bolonii; podstarości radomski (1564-1590), sędzia grodzki radomski (1585), deputat do trybunału koronnego w Lublinie (1592).

Inną formę superekslibrisu niż ta, która znajduje się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie,⁵⁷ a mianowicie składankę introligatorską, z godłem Jastrzębiec na ozdobnym kartuszu, obwiedzionym stylizowanym otokiem roślinnym, znajdujemy w bibliotece seminaryjnej, tłoczoną złotem, ale znacznie zniszczoną przez zabrudzenie i pomarszczenie pergaminu, na górnej okładzinie oprawy dzieła – Ludovicus Granatiensis, *Conciones de praecipuis sanctorum festis* (t. 2, Antverpiae 1588; sygnat.: XVI.O.2102). Pod nim napis tłoczony pojedynczymi literami: JOANNES STRZEMBOS. Książka ta przeszła w posiadanie bratanka podstarościego, Jana Strzembosza juniora, długoletniego przeora kanoników regularnych w Mstowie, który przekazał rodzinną bibliotekę Strzemboszów klasztorowi mstowskiemu.⁵⁸ Stąd w końcu XIX w. dostała się ona do biblioteki seminaryjnej we Włocławku.

Krzysztof Przerębski (Przerembski; zm. przed 1604), h. Nowina; 1598

Dziedzic Żurawina i innych wsi w pow. lelowskim, woj. krakowskiego; posiadał krewnych w Sieradzkim.⁵⁹

Jego superekslibris, tłoczony złotem (szerniałe) na owalnym kawałku papieru naklejonym na dolnej okładzinie oprawy (z 1598 r.) dzieła Justusa Lipsiusa *De cruce libri tres* (ed. 3, Antverpiae 1597; sygnat.: XVI.O.2011), przedstawia się następująco: godło Nowina widnieje na ozdobnym owalnym kartuszu, wokoło otok ze stylizowanych elementów roślinnych. U góry wytłoczone litery: CH PR [Christophus Przerębski].

BEZ OKREŚLONEJ PRZYNALEŻNOŚCI

Mikołaj Domaradzki (Domaraczki), h. Awdaniec; 1548

Jego superekslibris spotykamy na górnej okładzinie oprawy (1548) dzieła Th. Trebelliusa *Latinae linguae universae promptuarium* (Basileae 1545; sygnat.: XVI.F.4474), które dotarło do biblioteki seminaryjnej w XIX w. od reformatów z Kalisza. Stanowi go godło Awdaniec w ozdobnym kartuszu; na dolnej okładzinie wytłoczono: NICOLAVS DOMARACZKI.

Erazm Marcinowski, h. Rola; 1578

Jego superekslibris spotykamy na dolnej okładzinie oprawy (1578) dzieła Terencjusza *Comoediae* (Lyon 1560; sygnat.: XVI.Q.3336). Stanowi go herb Rola na ozdobnym kartuszu, nad nim monogram E. M., wokół napis w otoku: Dominvs adivtor mevs et protector mevs. Anno Domini 1576 [?], wszystko otoczone wieńcem laurowym. Nad superekslibrisem wytłoczone: ERASMVS, pod nim: MARCZINOWSKI.

Być może do niego należał także inny supereklibris, wytłoczony precyzyjnie rytowanym tłokiem na oprawie (1584) dzieła P. Soto *Methodus confessionis...* (Dillingen 1576; sygnat.: XVI.O.515): godło Rola na ozdobnym owalnym kartuszu, w otoku (wersalikami): *Virtvtis praemivm honos* [powinno być: honor] i litery: E M, wszystko zamknięte grubym wieńcem laurowym, przewiązany u góry i u dołu wstęgami.

Szymon Hubaty (nobil. 1505), h. Przeginia; 1595

Supereklibris w formie godła Przeginia na ozdobnym kartuszu, otoczonym wieńcem ze stylizowanych elementów roślinnych, tłoczony na owalu naklejonego papieru na oprawie skórzanej, znajduje się na górnej okładzinie dzieła: Joannes Casus, *Speculum quaestionum moralium* [po 1585, przed 1595]. Na dolnej okładzinie widnieje wytłoczony pojedynczymi literami napis: SYMON (u góry) HVBACIVS (na dole), w środku zaś supereklibris (?) w formie godła Junosza (może Ciołek?), obwiedzonego otokiem z nieczytelnym napisem i grubym wieńcem laurowym.

Jakub Żbikowski, h. Grzymała; 1597(?)

Jego supereklibris znajdujemy na XVI-wiecznym kločku zawierającym dwa dzieła Dionizego Kart.: *Liber utilissimus de quatuor hominis novissimis*, Coloniae 1563 oraz *Colloquium sive dialogus de particulari iudicio*, Coloniae 1571; sygnat.: XVI.O.642-3. Tłoczony jest złotem na dolnej okładzinie, a stanowi go jedynie godło Grzymała na tarczy herbowej. Powyżej i poniżej wytłoczono pojedynczymi literami: IACOBVS ZBIKOWSKY.

NIEZIDENTYFIKOWANE

Oprócz wyżej wymienionych w bibliotece seminaryjnej we Włocławku jest jeszcze 28 pozycji supereklibrisowych, których właściciele dotychczas nie zostali zidentyfikowani. Są to przeważnie supereklibrisy introligatorskie, składające się zazwyczaj z godła herbowego i pierwszych liter imienia i nazwiska właściciela, czasem z dodatkiem liter oznaczających pełnioną przezeń funkcję. W ośmiu wypadkach na okładzinie widnieje jedynie godło herbowe, bez żadnych bliższych określeń.

A oto wykaz tych pozycji:

P B, h. Korczak, 1551; XVI.F.4327

A C, h. Leszczyc, 1531-1538; XVI.O.277-278

B C H, h. Poraj, po 1551; XVI.O.2097

I D C D, h. Sas, po 1595; XVI.O.1306

E G, h. Nałęcz, 1567; XVI.F.4398 – nie Gębicki!

T G, h. Półkozic, 1549; XVI.F.236

G I, h. Kościerza, po 1500; XVI.Q.3872

A K A B, h. Ogończyk, 1581; XVI.F.4637, 4638, 4639, 4644, 4683(?)

A M C L, h. Łabędź, 1592; XVI.F.4129

L N, h. Pilawa, 1578; XVI.O.2118

D Q, h. Pobóg, 1570; XVI.F.4106

S Q, h. Awdaniec, po 1563; XVI.O.158

P P(?) P C, h. Grzymała lub Odwaga, po 1566; XVI.F.4681

G S, h. Lis, po 1581; XVI.O.1974, 2112, 2113

G S, gmerk??, po 1562; XVI.O.323

V S D S, h. Nałęcz, 1521; XVI.F.4620

S Z S R P, h. Lis, 1580
Grzymała (herb), po 1564; XVI.F.4566, 4685
Grzymała (herb), po 1509; XVI.F.4364
Lubicz (herb), ok. 1590; XVI.F.4673
Nałęcz (herb), po 1546; XVI.F.4394
Pilawa (herb), po 1570; XVI.O.1794
Rola (herb), po 1532; XVI.O.2025
Wieniawa (herb), 1571; XVI.F.545
Kwiatek o trzech lodygach, 1547, 1574; XVI.F.4352, 4353 (?)

Obce:

Georgius a Dider – XVI.O.649, 2115
inny – XVI.Q.3872

* * *

W sumie z XVI w. znaleziono 58 właścicieli superekslibrisów; z tego zidentyfikowano 31, reszta (27) pozostaje do rozpoznania. Spośród 31 zidentyfikowanych właścicieli superekslibrisów XVI-wiecznych dwunastu pochodziła z szeroko rozumianego środowiska krakowskiego, sześciu ze środowiska gnieźnieńsko-poznańskiego, trzech ze środowiska włocławskiego, dziesięć z innych środowisk lub niezidentyfikowanych, w tym także obcych. Niektórzy właściciele w ciągu swego życia przewinęli się przez różne środowiska, takich zaliczono do tego środowiska, do którego należeli w chwili wytłoczenia swego superekslibrisu.

XVII wiek

KRÓLEWSKIE

Zygmunt III Waza (1566-1632), król polski; po 1616

Superekslibris Zygmunta III Wazy (1566-1632), króla polskiego w latach 1587-1632, znany z publikacji,⁶⁰ znajdujemy także na jednej pozycji znajdującej się w bibliotece seminarnej we Włocławku, na dolnej okładzinie oprawy (skóra jasna) dzieła L.B. de Ponce *Discorsi nuovi sopra tutti Evangelii della Quaresima* (p. 1-2, Venecia 1616; sygnat.: XVII.Q.6550), które dostało się tutaj w drugiej połowie XIX w. od reformatów z Wielunia. Tłoczony złotem superekslibris, posiadający w środku taką samą czteropolową tarczę z godłami herbowymi, ma inne obramowanie; stanowią go dwa owalne otoki: wewnętrzny ze stylizowanych elementów roślinnych, zewnętrzny z liści laurowych. Toż dzieło na górnej okładzinie ma drugi ekslibris, w formie składanki introligatorskiej: na ozdobnym kartuszu widnieje godło Łodzia, w owalnym otoku napis (wersalikami): *Frvstra vivit qvi nemini prodest* i zewnętrzny otok ze stylizowanych elementów roślinnych. Nie udało się dociec, kto posługiwał się tym superekslibrisem.

BISKUPIE I OPACKIE

Paweł Wołucki (1560-1622), h. Rawicz; po 1610

Superekslibris Pawła Wołuckiego (1560-1622) biskupa krzemienieckiego i opata mogińskiego, biskupa łuckiego (1607-1616), biskupa włocławskiego

(1616-1622). można oglądać na górnej i dolnej okładzinie zbioru listów św. Piotra Damiani *Epistolarum libri octo*, wydanym w Paryżu w 1610 r. (sygnat.: XVII.Q.6732), które do biblioteki seminaryjnej dostało się z którejś z bibliotek klasztorów zniesionych w 1864 r. Poza godłem rodowym Rawa w bardzo ozdobnym kartuszu i infułą biskupią nie ma on innych oznaczeń sprawowanych funkcji,⁶¹ a zatem mógł być używany przez Wołuckiego zarówno we Włocławku, jak i w innych jego stolicach biskupich. Superekslibris tłoczony złotem (dziś już szerniałym) jest nieco zatarty z powodu pomarszczenia pergaminu okładziny.

Maciej Łubieński (1572-1652), h. Pomian; po 1644

Superekslibris Macieja Łubieńskiego (1572-1652), biskupa włocławskiego w l. 1631-1641, który pochodzi z czasów jego zasiadania na stolicy arcybiskupiej w Gnieźnie, zachował się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie.⁶² Znajduje się on jednak także, w innej odmianie (składanka introligatorska), na górnej i dolnej okładzinie przechowywanego w bibliotece seminaryjnej (przejętego z księgozbioru pijarów w Piotrkowie Tryb.), panegiryku ku jego czci (*Domicilium aeternaturae gloriae...*), wydanym w Krakowie 1543 r. (sygnat.: XVII.F. 2584). Przedstawia on wytłoczone złotem (obecnie już całkowicie szerniałe) na białym pergaminie godło rodowe Pomian (z mieczem z prawej do lewej strony), bez insygniów biskupich, ale z inicjałami oznaczającymi sprawowaną funkcję: M L A G L N R P P P [Matthias Lubieński Archiepiscopus Gnesnensis Legatus Natus Primas Poloniae Primusque Princeps].

Kazimierz Florian Czartoryski (1614-1674), h. Pogoń;

Pięknie skomponowany i wykonany superekslibris Kazimierza Floriana Czartoryskiego (ok. 1614-1674), biskupa włocławskiego w l. 1654-1673, później arcybiskupa gnieźnieńskiego.⁶³ Jest on odbijany złotem na górnych okładzinach oprawianych w brązową lub jasną skórę (na niektórych oprawach jasnych złoto całkowicie szerniało). Przedstawia on jego herb rodowy Pogoń, nad nim mitrę książęcą, a ponad nią kapelusz biskupi z trzema rzędami chwośców (został zatem wykonany w czasie, gdy Czartoryski nie był jeszcze arcybiskupem, a więc zapewne podczas jego zasiadania na stolicy biskupiej we Włocławku). W bibliotece seminaryjnej we Włocławku zachowało się sześć woluminów z odbiciami (niektóre w dość dobrym stanie) takiego superekslibrisu (sygnat. XVII.F. 8489, 8491, 8492, 8536, 8548-9, 8552). Są to dzieła C. Baroniusza i H. Spondana (historia Kościoła) oraz A. Barbosy (prawo kanoniczne), wydane w latach 1643-1650. Cztery z nich były przedtem własnością kolegium jezuitów w Rawie Maz., które otrzymało je w 1674 r. w testamencie od Czartoryskiego. Dwa pozostałe przeszły przez ręce kanoników włocławskich: Baltazara Gissy (1625-1689), Marcina Protficza (zm. 1700) i Jana Stanisława Borzysławskiego (zm. 1718).

Piotr Mieszkowski (ok. 1594 – 1648), h. Odrowąż; po 1634

Swoisty superekslibris znajdujemy na mszale, wydanym w Antwerpii 1634 roku, będącym niegdyś własnością Piotra Mieszkowskiego (ok. 1594 – 1648), herbu Odrowąż, sufragana włocławskiego (1643-1648),⁶⁴ potem podarowanym

przez niego katedrze włocławskiej,⁶⁵ a obecnie znajdującym się w bibliotece seminaryjnej we Włocławku (sygnat.: XVII.F.2812-13). Jest to nadzwyczaj ozdobna plakietka srebrna, przytwierdzona do górnej okładziny (deska obciążnięta ciemnobordowym aksamitem), przedstawiająca w polu środkowym, w formie owalu, wytłoczone wypukło godło rodowe Odrowąż z literami: P[etrus] M[ieszkowski] A[ntistites] V[ladislaviensis], wykonana prawdopodobnie w warsztacie toruńskim. Dokoła owalu z godłem i literami otok ze stylizowanymi elementami roślinnymi oraz od góry i od dołu główkami aniołków.⁶⁶ Poza tym na rogach oraz na dolnej okładzinie inne bogate okucia z przedstawieniami figuralnymi.

Paweł Piasecki (1579-1649), h. Janina; po 1646

Superekslibris Pawła Piaseckiego, kolejno biskupa kamienieckiego (1627-1641), chełmskiego (1641-1644) i przemyskiego (1644-1649), prawnika i historyka,⁶⁷ znajduje się na jego dziele *Chronica gestorum in Europa singularium* (Cracoviae 1646; sygnat.: XVII.F.2660), które dotarło do biblioteki seminaryjnej od reformatów z Kalisza. Został on wytłoczony złotem (do dziś zostały tylko jego ślady) na górnej (tu wycisk wyraźniej zachowany) i dolnej okładzinie oprawy (tektura, skóra brązowa). Składa się on z godła Janina i infuły nad nim, w otoku z gałązek laurowych; obok litery P P [litera wydrapana] P [Paulus Piasecki ? Premisliensis].

Jan Wężyk (1575-1638), h. Wąż; po 1617

W bibliotece seminaryjnej we Włocławku zachowały się dwie odmiany superekslibrisu Jana Wężyka, m.in. kanonika krakowskiego od 1609, opata mogińskiego od 1613, biskupa przemyskiego od 1620, poznańskiego od 1624, arcybiskupa gnieźnieńskiego od 1626 r. Pierwszy (składanka introligatorska) powstał gdy Wężyk był opatem mogińskim i kanonikiem krakowskim, między 1617 a 1620 r. Składa się on z godła Wąż w bardzo ozdobnym kartuszu, obwiedzionych cienkim wieńcem laurowym⁶⁸ z wytłoczonymi obok pojedynczymi literami: I W A M CC [Ioannes Wężyk abbas Mogilnensis canonicus Cracoviensis]. Znajduje się on, tłoczony złotem na białym pergaminie dolnej okładziny dzieła S. Barradasa *Commentaria in concordiam et historiam evangelicam* (t. 1-2, Antverpiae 1617; sygnat.: XVII.F.8830). Drugi z infułą i pastorałem jako insygniami władzy biskupiej powstał po 1620 r.⁶⁹ Znajduje się on, tłoczony złotem, na górnej okładzinie dzieła Cherebinusa Flaviusa *Compendium bullarii* (t. 1-3, Romae 1623; sygnat. XVII.F.8927), oprawionego w biały pergamin. Oba dzieła pochodzą prawdopodobnie z biblioteki bernardynów w Łowiczu, którym została przekazana biblioteka abpa Wężyka.⁷⁰

Jakub Zadzik (1582-1642), h. Korab; po 1616

Z księgozbioru kolegiaty w Choczcu dostały się do włocławskiej biblioteki seminaryjnej dwa tomy pontyfikału rzymskiego, wydanego w Rzymie 1611 r. (sygnat. XVII.F.8944), znaczone na górnych i dolnych okładzinach oprawy (skóra ciemnowiśniowa) złotym superekslibrisem właściwym Jakuba Zadzika (1582-1642), herbu Korab, pochodzącego z ziemi sieradzkiej, a kształcącego się u jezuitów w Kaliszu, biskupa krakowskiego, który przedtem był członkiem

kapituły wrocławskiej (1611-1619). Superekslibris przedstawia godło Korab na ozdobnym kartuszu, nad nim infula jako insygnium władzy biskupiej, całość otoczona kolistym otokiem z elementów zdobniczych; obok wytłoczone pojedyncze litery: I Z E C D S (Ioannes Zadzik Episcopus Cracoviensis Dux Severiensis].

Hieronim Ossoliński (zm. 1626), h. Topór; po 1609

Jedną z odmian superekslibrisu Hieronima Ossolińskiego, sekretarza królewskiego (1602), opata koprzywnickiego (od 1609), będącą składanką introligatorską, znajdujemy na górnej okładzinie dzieł św. Augustyna (*Opera*, t. 2, Parisiis 1586; sygnat.: XVI.F.4682). Jest on tłoczony złotem na białym pergaminie (wycisk nieco zatarty z powodu pomarszczenia pergaminu); godło Topór (skierowany w lewą stronę) na ozdobnym kartuszu, ujęty w standardowy otok z dewizą (wersalikami): Frvstra vivit qvi nemini prodest, na zewnątrz wieńiec ze stylizowanych gałązek laurowych,⁷¹ obok tłoczone pojedyncze litery: H O A M C P [Hieronimus Ossoliński Abbas Monasterii Cisterciensis Pokrzyvnicensis (?)].⁷²

KANONIKÓW I INNYCH DOSTOJNIKÓW KOŚCIELNYCH

Paweł Szczerbic (1552-1609), h. Jelita; po 1607

Superekslibris Pawła Szczerbica (1552-1609), sekretarza królewskiego (1583), nobilitowanego 1585 r., założyciela własnej drukarni we Lwowie; w 1603 r. przyjął święcenia kapłańskie, był proboszczem sandomierskim i kanonikiem warszawskim,⁷³ znajdujemy na dolnej okładzinie dzieła S. Grodzickiego *Quadruplices conciones* (Cracoviae 1607; sygnat.: XVII.O.622), które dostało się do biblioteki seminaryjnej w końcu XIX w. z którejś z bibliotek klasztornych. Jest on tłoczony złotem (obecnie szerniałym) na białym pergaminie. Dość wyraźny odcisk przedstawia godło Jelita na ozdobnym kartuszu, powyżej klejnot z labrami otaczającymi kartusz, w otoku napis: PAVLVS SCZERBICZ SECRETARIVS REGIVS, na zewnątrz otok ze stylizowanych liści laurowych, wokół tłoczone pojedyncze litery: P S S R S P [Pauluc Szczerbis Sacrae Regiae Secretarius Poloniae].

Hieronim Ręczajski (zm. 1613), h. Rogala; po 1603

Wykształcenie prawnicze, kanclerz biskupa krakowskiego Bernarda Maciejowskiego, archidiacon krakowski od 1603 r.⁷⁴ Jego superekslibris znajdujemy na dziewięciu woluminach dzieła C. Baroniusza *Annales ecclesiastici* (Antverpiae 1597-1601; sygnat.: XVI.F.4218, 4221; XVII.F.8488), oprawnych w biały pergamin. Dzieła te Ręczajski przekazał w testamencie (jego wykonawcą był Jan Fox) karmelitom bosym w Krakowie, następnie trafiły do księży misjonarzy w Warszawie, skąd zabrał je misjonarz ks. Józef Pawlicki ze sobą do Włocławka, gdzie był profesorem seminaryjnym, i tu po jego śmierci pozostały. Superekslibris tłoczony jest złotem na górnej okładzinie, a przedstawia godło Rogala na ozdobnym kartuszu, w otoku identycznym jak u Hieronima Ossolińskiego, z tłoczonymi obok pojedynczymi literami: H R A C [Hieronimus Ręczajski Archidiaconus Cracoviensis].

Jan Fox (1566 -1636), h. własnego; po 1601

Wykształcony w dziedzinie filozofii i prawa, indygenat 1606, piastujący różne godności kościelne w diecezji krakowskiej, zgromadził bogatą bibliotekę, która uległa rozproszeniu.⁷⁵ Znany jego superekslibris właściwy: godło herbowe własne (dwie skrzyżowane kosy) w ozdobnym kartuszu, nad nim litery I F [Ioannes Foxius], a pod nim: C C [canonicus Cracoviensis], w otoku napis: DOMINVS ILLVMINATIO MEA: IOANNES FOXIVS CAN[onicus] CRAC[oviensis] s[cholasticus] S[carbimiriensis], całość w wieńcu laurowym⁷⁶ – wytłoczony został złotem (odcisk do dziś dobrze czytelny) w 1604 r. na brązowej skórze (dolna okładzina) dzieła J. Thaulera *Sermones de tempore et de sanctis totius anni* (Coloniae 1603; sygnat.: XVII.Q.6589), które po śmierci Foxa dostało się Marcinowi Wróblewiczowi, potem było w posiadaniu paulinów w Wieruszowie (XVIII w.), a wreszcie w 2. poł. XIX w. dostało się do biblioteki seminaryjnej we Włocławku.

Piotr Raduński (zm. 1683), h. Awdaniec; po 1635

Superekslibris Piotra Raduńskiego (zm. 1683 r.), kanonika włocławskiego od 1652 r.⁷⁷ Znajduje się on na dolnej okładzinie dzieła *Tractatus de privilegiis clericorum...* (Neapol 1635), przechowywanego we włocławskiej bibliotece seminaryjnej (sygnat. XVII.Q.6363), a przedstawia na tarczy wpisane w kartusz godło rodowe Awdaniec i litery: P[etrus] R[aduński] D[e] R[aduniej] P[raepositus] S[lavnensis] – wszystko wytłoczone złotem (obecnie już szerniałym) na białym pergaminie. W zapisie wewnątrz książki określony jest on jako kanonik włocławski, który przekazał to dzieło innemu kapłanowi pracującemu przy kościele Św. Jana (po drodze do biblioteki seminaryjnej zawadziło ono jeszcze o księgozbiór reformatów włocławskich).

Paweł Mirowski (zm. 1660)

Bardzo niepozorny superekslibris introligatorski, należy do Pawła Mirowskiego (zm. 1660), doktora teologii i obojga praw, protonotariusza apostołskiego, od 1643 r. kanonika kaznodziei włocławskiego,⁷⁸ a także (do 1650 roku) prefekta (rektora) włocławskiego seminarium duchownego.⁷⁹ Znajduje się on (znacznie zatarty) na górnych i dolnych okładzinach trzech tomów dzieła *Bullarium Romanum novissimum*, wydane w Rzymie w 1638 r., a nabytego przez Mirowskiego w roku następnym (sygnat.: XVII.F.8943). Dzieło to zanim dostało się do biblioteki seminaryjnej było w rękach ks. Józefa Pawlickiego ze Zgromadzenia Księży misjonarzy, który był profesorem w seminarium włocławskim w latach 1853-1868. Zawiera na tarczy herbowej wytłoczone złotem (szerniałe) na białym pergaminie (znacznie podniszczonym) litery: P[aulus] M[irowski] P[raepositus] K[osycensis] (w diec. krakowskiej), nad którą widnieje kapelusz kanonicki.

Jan Gałczyński (zm. 1730), h. Sokola; po 1690

Proboszcz w Białkowie, kanonik łowicki 1694, dziekan i oficjał uniejowski i kaliski, kanonik gnieźnieński 1721. Część zgromadzonej biblioteki przekazał kolegium jezuitów w Kaliszu, którzy upamiętnili to ekslibrisem drukarskim naklejonym na książkach otrzymanych od Gałczyńskiego.⁸⁰

Z kolegium jezuickiego pochodzi książka znajdująca się obecnie we wrocławskiej bibliotece seminaryjnej, która oznaczona jest superekslibrisem (składanka introligatorska) Gałczyńskiego, obecnie słabo widocznym z powodu starcia. Widnieje on na górnej okładzinie dzieła J.G. Boyvina *Theologia Scoti...* (p. 3-4, Parisiis 1690; sygnat.: XVII.O.4170); wytłoczony został na białym pergaminie, a składa się z następujących elementów: godło Sokola na tarczy herbowej, powyżej korona szlachecka i klejnot, po bokach infuła i pastorał (posiadane godności kościelne nie upoważniały jednak Gałczyńskiego do używania tych insygniów), powyżej kapelusz z pojedynczymi chwostami, obok tarczy zdobniki imitujące labry, dalej po bokach bardzo zatarte litery: I D G G C L D O V P B [Ioannes de Gałczyno Gałczyński canonicus Loviciensis decanus officialisque Uniejoviensis praepositus Białcensis].⁸¹ Na odwrocie górnej okładziny tekstowy ekslibris drukowany.

Mikołaj Ścierański (zm. 1661), h. Leliwa; po 1643

Norbertanin, profes hebdowski, administrator opactwa Świętego Ducha w nowym Sączu, prepozyt klasztoru norbertanek na Zwierzyńcu pod Krakowem (1630-1661). Bibliotekę przekazał norbertanom w Hebdowie.⁸² Jego superekslibris introligatorski składający się jedynie z godła Leliwa na ozdobnym kartuszu⁸³ pośród pojedynczych tłoczonych liter: N S A AS P Z [Nicolaus Scierski ad abbatiam Sandecensem praepositus Zverinecensis] tłoczony złotem na górnej okładzinie (pergamin) dzieła G. Reismyllera *Heptaphonum apostolicum e centum concionibus erectum...* (Ingolstadii 1643; sygnat.: XVII.O.5281).

OSÓB ŚWIECKICH

Andrzej Lisiecki (zm. 1639), h. Dryja

Prawnik – praktyk, erudyta i pisarz, surogator grodzki kaliski oraz instygator koronny od 1631 r. Zgromadził bibliotekę, którą ofiarował jezuitom kaliskim w r. 1636. Cenniejsze książki zdołał superekslibris herbowy.⁸⁴

Znane są dwie odmiany jego superekslibrisu: jeden jest zwykłym introligatorskim odbiciem herbu Dryja z dodatkowym wytłoczeniem pojedynczymi literami imienia i nazwiska posiadacza,⁸⁵ drugi jest superekslibrisem właściwym, z herbem Dryja na ozdobnym kartuszu i napisem w owalnym otoku: ANDREAS LISSIECZKI.⁸⁶ Ten drugi superekslibris widnieje w bibliotece seminaryjnej na trzech klockach z polonikami szesnasto- i siedemnastowiecznymi (sygnat.: XVI.Q.3001-06, 3043-49, 3077-83), na górnych lub dolnych okładzinach, tłoczone złotem (dziś całkowicie szerniałym) na jasnej skórze lub nalepionym owalnym kawałku papieru.

Na pozycjach posiadanych przez bibliotekę seminaryjną nie ma śladów proveniencji jezuitów kaliskich; dotarły one tutaj od reformatów z Konina i pochodzą zapewne z części zbiorów Andrzeja, które dostały się członkom jego rodziny, jak na to wskazują zapiski proveniencyjne.

Aleksander Piaseczyński (zm. 1646), h. Lis

Aleksander Piaseczyński (zm. 1646), kasztelan kamieniecki (od 1630 r.), a potem kijowski (od 1635 r.), zgromadzony przez siebie księgozbiór podarował

kolégium jezuitów w Nowogródku Siewierskim, dokąd sam ich sprowadził w 1636 r.⁸⁷

Prosty superekslibris introligatorski Piaseczyńskiego znajdujemy na trzech woluminach dzieła L. Beyerlincka *Magnum theatrum vitae humanae* (t. 1, 6, index, Coloniae Agr. 1631) przechowywanych w bibliotece seminaryjnej we Włocławku (sygnat.: XVII.F.8848, 8942). Jest on złożony (na jasnej skórce oprawy), a składa się z samego godła Lis, wyciśniętego rylcem na górnych okładzinach (w zwierciadle oprawy), otoczonego literami A P C K [Alexander Piaseczyński castelanus Kamiencensis lub Kijoviensis].

Egzemplarze te były, jak świadczą zapiski proveniencyjne, w posiadaniu syna Aleksandra, Jana, potem dostały się jezuitom w Piotrkowie Trybunalskim, od nich przejęli je pijarzy, a stamtąd zostały przejęte do biblioteki seminaryjnej we Włocławku.

Achacy Przyłęcki (zm. 1656), h. Szreniawa; po 1637, po 1649

Staranie wykształcony i biegły w prawie, sekretarz królewski 1627, stolnik krakowski (1636-1643), kasztelan oświęcimski (1643-1654). Posiadał znaczną bibliotekę, w której księgi były pięknie oprawione i opatrzone super-ekslibrisem.⁸⁸ Znanych jest kilka jego odmian.⁸⁹

W bibliotece seminaryjnej we Włocławku jego superekslibris introligatorski, w dwóch odmianach, tłoczonych jako główny element zdobniczy oprawy, spotykamy na sześciu woluminach. Trzy z nich to dekomplet dzieł Justusa Lipsiusa (*Opera omnia*, t. 1-2, 4, Antverpiae 1637; sygnat.: XVII.F.2790, 8816), pozostałe to – *Philosophia universa* Thomasa Comptona Carletona (Antverpiae 1649?; sygnat. XVII.F.8678), *Palatium regiae eloquentiae* (Lutetiae Parisiorum 1641; sygnat.: XVII.F.8445), H. Drexeliusa *Daniel propheta princeps* (Antverpiae 1641?, sygnat.: XVII.O.3209). Na wszystkich foliantach – dostały się one do biblioteki seminaryjnej z biblioteki pijarów w Piotrkowie Tryb., którzy otrzymali je w 1828 r. od Tomasza Maruszewskiego, znanego zbieracza książek i bibliofila – superekslibris tłoczony jest złotem (dziś już szerniałe) na białym pergaminie i składa się z godła Szreniawa w ozdobnym kartuszu⁹⁰ z literami obok: A P D P C O [Achatius Przyłęcki de Przyłek castelanus Osvecinensis]. Superekslibris na dziele Drexeliusa różni się od poprzednich kształtem kartusza i obok wytłoczonymi literami: A P D P D C [Achatius Przyłęcki de Przyłek dapifer Cracoviensis], był zatem stosowany wcześniej od poprzedniego.

Stanisław Baryczka (zm. 1682), h. własnego Zaczne Krzyżowo; po 1643

Stanisław Baryczka, odznaczający się wiedzą ogólną i wykształceniem, zrobił karierę w urzędach miejskich Warszawy, następnie był urzędnikiem królewskim. Indygenat i herb własny otrzymał w 1658 r. Z upodobaniem zbierał książki i tłoczył na nich własny superekslibris. Konwentowi warszawskiemu dominikanów wybudował bibliotekę i „napenił księgami”.⁹¹

Jego superekslibris właściwy, odbicie z pięknie skomponowanego i wrytowanego tłoku, jako główny element zdobniczy znajdujemy w bibliotece seminaryjnej na górnej okładzinie dzieła H. Cardanusa *Neronis encomium*

(Amsterdami 1640; sygnat.: XVII.O.3287/8), odbity złotem (pozostały tylko ślady) na białym pergaminie. Składa się on z godła Złote Krzyżowce na tarczy herbowej, nad nią widnieją klejnoty z labrami, w otoku napis: STANISLAVS BARYCZKA PROVISOR STABVLI S[acrae] R[egiae] M[aiestatis] ET SECRETARIVS CON[sul] WAR[saviensis].⁹²

Antoni Fugger; po 1601

Jego superekslibris właściwy tłoczony złotem (dziś całkowicie czerniałe) znajduje się w bibliotece seminaryjnej na dziele Ch. Claviusa *Epitome arithmeticae practicae* (Coloniae Agr. 1601; sygnat. XVII.O.4126). Widnieje jako główny element zdobniczy, nieco uszkodzony z powodu pomarszczenia pergaminu, na górnej okładzinie (gładki pergamin), a składa się z godła herbowego, obcego pochodzenia, na czteropolowej tarczy, nad nią klejnoty z labrami i otoku z elementów roślinnych, w którym u góry umieszczono napis: ANTHONI FUGGER.

Dzieło przeszło przez kilka rąk zanim dostało się pijarom warszawskim, którzy przekazali je współpracownikom w Wieluniu, skąd zostało przejęte do biblioteki seminaryjnej we Włocławku.

Baron de Kinderton; po 1620

Superekslibris jego znajduje się na górnej i dolnej okładzinie dzieła *Scriptores historiae Augustae* (Parisiis 1620; sygnat.: XVII.F.8459), wytłoczony złotem (dobry stan zachowania) jako główny element zdobniczy okładziny na brązowej skórze. Wykonany jest w formie dużej pieczęci i przedstawia godło na tarczy herbowej, nad nią klejnoty i opadające labry, wszystko w otoku z napisem: SIGILL[um] Pet[ri] VEN[er]AB[i]LES BAR[onis] DE KINDERTON. Wewnątrz, na odwrocie górnej okładziny przyklejony jest ekslibris George'a Kenyona.

Jean Baptiste Colbert (1619-1683); po 1668

Jako ciekawostkę należy odnotować superekslibris Jeana Baptiste Colbert'a (1619-1683), francuskiego ministra Ludwika XIV, bibliofila, właściciela biblioteki liczącej ok. 50.000 tomów.⁹³ Tłoczony on jest, jako zasadniczy motyw zdobniczy, złotem na górnej i dolnej okładzinie oprawy (skóra brązowa marmoryzowana) dzieła Ludwika de Ponte *Compendium meditationum de praecipuis fidei nostrae mysteriis* (t. 1, Parisiis 1668; sygnat.: XVII.O.4202): godło Wąż na prostej tarczy herbowej, nad nią korona, tarcza otoczona kółkami dwoma podobnymi łańcuchami, na drugim u dołu zawieszony jest order Świętego Ducha, nad nim Order Zwiastowania.⁹⁴ Zanim pozycja ta dotarła do biblioteki seminaryjnej, znajdowała się w jednej z bibliotek klasztornych, które w drugiej poł. XIX w. zostały przejęte do księgozbioru seminaryjnego.

NIEZIDENTYFIKOWANE

Oprócz wyżej wymienionych w bibliotece seminaryjnej we Włocławku jest jeszcze 10 pozycji superekslibrisowych, których właściciele dotychczas nie zostali zidentyfikowani. Są to przeważnie superekslibrisy introigatorskie, składające się zazwyczaj z godła herbowego i pierwszych liter imienia i nazwiska właściciela, czasem z dodatkiem liter

oznaczających pełniona przezeń funkcję. W jednym wypadku na okładzinie widnieje jedynie godło herbowe, bez żadnych bliższych określeń.

A oto wykaz tych pozycji:

A G S D K, h. Rawicz; XVII.O.3733, Q.6949

E V K; XVII.F.2695-95a

IL S O P A CH, h. Leliwa; XVII.Q.6029

M S D D O, h. Korczak; XVI.O.1959

PA P P N, h. Janina; XVII.Q.1550

G F V T; XVII.Q.621/2

I P D P, h. Szeliga; XVI.Q.3390/1-2, 3421-23

I Z C L, h. Radwan; XVII.O.743

Łódzia (herb); XVII.Q.6550

Obcy:

XVII.F.8783

* * *

Z XVII w. odnaleziono 33 właścicieli supereklibrisów, z tego 23 osoby zostały zidentyfikowane, do rozpoznania zostaje 10 właścicieli. Z tych 23 zidentyfikowanych ośmiu pochodzi ze środowiska krakowskiego, pięciu – z wrocławskiego, dwóch – ze środowiska gnieźnieńsko-poznańskiego, osiem z pozostałych środowisk, w tym dwa spoza Polski.

XVIII wiek

Jan Gabriel Podoski (1719-1777), h. Junosza; po 1756

Dobrze zachowany elegancki supereklibris Jana Gabriela Podoskiego (1719-1777), arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski od 1767 r.,⁹⁵ który posiadał okazałą bibliotekę, a książki w niej były znaczone supereklibrisami i ekslibrisami,⁹⁶ znajdujemy na dwóch tomach dzieł Woltera (*Essay sur l'histoire générale...*, t. 15-16, [S.l. et t.] 1756, sygnat.: XVIII.Q.10151). Dostały się one do biblioteki seminarystycznej we Wrocławku od pijarów z Wielunia. Tłoczony on jest złotem na jasnobrązowej skórze, na górnych i dolnych okładzinach, jako główny element zdobniczy: godło Junosza umieszczone jest w kolistym polu otoczonym ozdobnym kartuszem, nad nim korona szlachecka z pióropuszem; wszystko ujęte w otok z tekstem majuskułowym: Ex Bibliotheca Gab. Ioh. Junosza Podoski. Podobny supereklibris znajdujemy na książkach z księgozbioru Franciszka Podoskiego (ok. 1720 – 1792), pisarza politycznego.⁹⁷

Michał Jerzy Poniatowski (1736-1794), h. Ciołek; po 1792

Supereklibris Michała Jerzego Poniatowskiego (1736-1794), najmłodszego brata króla Stanisława Augusta, arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski od 1785 r.⁹⁸ znajdujemy na popularnym w XVIII w. dziele ascetycznym F.H. Sevoa *Obowiązki osób stanu duchownego* (cz. 1, t. 1, Łowicz 1793; sygnat.: XVIII.O.1830). Tłoczony on jest złotem (wycisk nieco starty) na górnej i dolnej okładzinie na skórze brązowej; na tle książęcego płaszcza heraldycznego w centrum na kolistym polu widnieje godło Ciołek, nad nim mitra

książęca, obok pastorał i miecz, powyżej krzyż arcybiskupi i kapelusz z czterema rzędami chwostów, pod tarczą Order Orła Białego.

Cyprian Kamil Wolicki (1714-1775)

Z superekslibrisów XVIII-wiecznych należy najpierw wspomnieć superekslibris Cypriana Kazimierza Wolickiego (1714-1775), herbu Nabram, biskupa sufragana pomorskiego w l. 1766-1775,⁹⁹ stryja Teofila Wolickiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego. Został on wytłoczony, jako składanka introligatorska, złotem na górnej i dolnej okładzinie (skóra brązowa) pontyfikału, wydanego w Rzymie 1726 r. (sygnat.: XVIII.F.12163); przedstawia na tarczy herbowej otoczonej ozdobnym kartuszem godło Nabram, a ponad nią insygnia biskupie – infułę (pośrodku) i pastorał (obok niej).

Inny jego superekslibris widnieje na dolnej i górnej okładzinie dzieła A. Kirchera *Mundus subterraneus* (Amsterdam 1664; sygnat.: XVII.F.8843), tłoczony złotem na białym pergaminie, a przedstawiający godło Nabram w ozdobnym kartuszu, z koroną pięciofleuronową, nad nim i kapeluszem z sześcioma chwostami po każdej stronie kartusza. Superekslibris ten może odnosić się także do Teofila Wolickiego (1768-1829), arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego od 1828 r., usiłującemu używać tytułu książęcego wbrew zakazom władz pruskich;¹⁰⁰ mógł on tę książkę otrzymać w darze od swojego stryja bpa Cypriana. Pozycja była poza tym w rękach jeszcze innych posiadaczy, a do biblioteki seminaryjnej we Włocławku trafiła na początku XX w. z księgozbioru biskupa sufragana włocławskiego Henryka Kossowskiego (zm. 1903).

Walenty Aleksander Czapski (1683-1751), h. Leliwa; 1729-1740

Litery wytłoczone w superekslibrisie introligatorskim Walentego Aleksandra Czapskiego (zm. 1751 r.), herbu Leliwa, biskupa włocławskiego w l. 1741-1751,¹⁰¹ znajdującym się na górnej i dolnej okładzinie książki liturgicznej *Canon missae pontificalis*, wydrukowanej w Rzymie w 1729 r. (sygnat.: XVIII.F.12145), wskazują, że został on wykonany w czasie gdy był on opatem komendatariuszem pelplińskim (1729), a przed otrzymaniem biskupstwa przemyskiego (1737). Superekslibris skomponowany w całości z elementów introligatorskich tłoczony jest złotem na górnej i dolnej okładzinie (skóra brązowa); introligator skomponował herb według swoich możliwości warsztatowych, ale zupełnie niezgodnie z zasadami heraldyki: na tarczy herbowej wryto jednocześnie godło Leliwa, koronę pięciofleuronową, nieporadnie przedstawiony klejnot oraz litery: V C C P; przy lewym górnym rogu tarczy umieszczono infułę, przy prawym – pastorał jako insygnia władzy biskupiej, powyżej kapelusz z opadającymi wiązаныmi sznurami i trzema rzędami chwostów, wokół tarczy herbowej elementy zdobnicze imitujące labry.

Wojciech Ignacy Bardziński (ok. 1645-1723), h. Awdaniec; po 1707

Podobnie jak P. Mieszkowski ozdobił swój mszał Wojciech Ignacy Bardziński (ok. 1645-1723), biskup sufragan włocławski (1707-1723).¹⁰² Mszał z 1686 r., wydrukowany w Kolonii, подарowany prałatom i kanonikom kapituły włocławskiej (obecnie w zbiorach biblioteki seminaryjnej – sygnat. XVII.F.8329-31), został oznaczony na dolnej okładzinie (obłożonej pluszem) plakieta srebna

w formie owalu, z bogato zdobionym brzegiem, z wytłoczonym wypukło na prostej tarczy herbowej godłem Awdaniec, powyżej korona szlachecka i kapelusz z trzema rzędami chwostów; obok wyrytowane zostały litery: A[lbertus] B[ardziński] E[piscopus] S[areptiensis] Suf[raganeus] et S[cholasticus] W[ladislaviensis] A[rchidiaconus] P[ultoviensis] D[ecanus] C[rusviciensis]. I ten „superekslibris” został wykonany prawdopodobnie w warsztacie toruńskim.

Andrzej Mikołaj Młodziejowski (1717-1780), h. Korab; po 1745

Superekslibris Andrzeja Mikołaja Młodziejowskiego (1717-1780), biskupa przemyskiego, a potem poznańskiego (od 1768 r.), kawalera Orderu Orła Białego (1768),¹⁰³ znajdujemy na księdze liturgicznej *Canon Missae ad usum episcoporum ac praelatorum...* (ed. 3, Romae 1745; sygnat.: XVIII.F.12186). Zdobí on górną i dolną okładzinę tej pozycji, tłoczony złotem na brązowej skórze, a zasługuje na uwagę jako kompozycja przemyślnie zestawiona i wykonana w całości z elementów introligatorskich, podobnie jak superekslibris bpa W.A. Czapskiego, ale bardziej fachowo. W centrum na tarczy herbowej widnieje godło Korab, nad tarczą korona pięciofleuronowa (pośrodku) oraz infuła i pastorał po bokach, powyżej klejnot, a nad nim kapelusz ze sznurami i trzema rzędami chwostów; tarczę otacza kompozycja z elementów zdobniczych imitujących labry, poniżej Order Orła Białego.

Michał Ignacy Kunicki (1698-1751), h. Bończa; po 1726

Superekslibris Michała Ignacego Kunickiego (1698-1751), biskupa sufragana krakowskiego od 1726 r.,¹⁰⁴ w bibliotece seminaryjnej we Włocławku zachował się na księdze liturgicznej *Missale Romanum...* (Antverpiae 1701; sygnat.: XVIII.F.12130-32). Widnieje on na górnej i dolnej okładzinie (skóra ciemnowisniowa) tego dzieła, tłoczony złotem, ale z powodu bardzo płytkiego tłoczenia i wytarcia złocień bardzo słabo czytelny. W centrum widoczna jest tarcza herbowa 5-polowa, w polu serdecznym godło Bończa, ujęta w ozdobny kartusz, nad nią korona szlachecka (pośrodku), z jednej strony infuła, z drugiej pastorał, a nad tym kapelusz z trzema rzędami chwostów; całość otoczona bardzo ozdobnym otokiem.

Ludwik Józef Mathy (1725-1802), h. własny; 1780

Superekslibris Ludwika Józefa Mathy (1725-1802), biskupa sufragana poznańskiego w latach 1796-1802,¹⁰⁵ zachował się na księdze liturgicznej *Pontificale Romanum* (Antverpiae 1627; sygnat.: XVII.F.8922). Był on jednym ze znaków własnościowych bpa Mathy (drugi to zapiska proveniencyjna na karcie tytułowej) i ozdobił górną i dolną okładzinę oprawy z 1780 r. (rok sakry biskupiej L.J. Mathy). Został wytłoczony jako składanka introligatorska złotem na ciemnowisniowej skórze. W centrum widniało jego godło (pies, nad nim szczyt i trzy gwiazdy) na ozdobnym kartuszu, nad nim korona (margrabiowska?), kapelusz z trzema rzędami chwostów, obok kapelusza po jednej i drugiej stronie infuła i pastorał, a po bokach wytłoczone pojedyncze litery: L. J. De M. E. Th. [Ludovicus Josephus de Mathy, episcopus Thanasiensis], wskazujące na właściciela.

Gdy pontyfikał ten przeszedł w posiadanie bpa S. Żarnowieckiego, następcy bpa Mathy na sufraganii gnieźnieńskiej, ten kazał przerobić superekslibris na własny (zob. niżej).

Andrzej Riaucour (zm. 1794), h. własny; po 1780

Bardzo dobrze zachowany superekslibris właściwy Andrzeja Riaucoura (zm. 1794), polityka i urzędnika saskiego, działającego także w Polce, który otrzymał indygenat od króla Stanisława Augusta w 1764 r., oraz Order Orła Białego (przed 1780 r.),¹⁰⁶ znajduje się na dwóch dziełach przechowywanych w bibliotece seminaryjnej we Włocławku: C. Delisle *Abregé de histoire universelle...* (t. 2, Paris 1731; sygnat.: XVIII.O.8188) oraz pamiętnikach autora określonego kryptogramem L.C.D.R. (*Memoires...*, Haye 1694; sygnat.: XVII.O.4765). Na obu tych dziełach identyczny superekslibris wytłoczony jest złotem na górnych okładzinach dzieł, na skórze brązowej marmoryzowanej, stanowiąc jedyny element zdobniczy okładziny. W środku na prostej tarczy herbowej godło własne Riaucoura, nad nią korona rangowa hrabiowska, powyżej hełm z trzema piórami strusimi i klejnotami, pod tarczą Order Orła Białego; tarczę podtrzymują lamparty; wokół otok z liści laurowych. Na odwrociu okładzin znajduje się znany, w rysunku identyczny w wyglądzie, ekslibris.¹⁰⁷

Anna Maria Walche Ringeborne Horntgen

Jej superekslibris w bibliotece seminaryjnej znajduje się na dziele J.F. Wucherera *Institutiones philosophiae naturalis eclecticae* (Jenae 1725; sygnat.: XVIII.O.8470), które do biblioteki seminaryjnej dostało się od pijarów z Piotrkowa Tryb. Tłoczony jest złotem na górnej okładzinie (na papierze marmoryzowanym), a przedstawia na tarczy herbowej godło (lew kroczący ze strzałą), nad nią korona szlachecka i klejnot z labrami, wszystko w otoku z napisem majuskułowym: Anna Maria Walche Ringeborne Horntgen.

SUPEREKSLIBRISY DONACYJNE

Stanisław August Poniatowski, król polski, h. Ciołek

Nieźle zachowany superekslibris donacyjny Stanisława Augusta Poniatowskiego, króla polskiego (1764-1795) znajduje się na dziele G. Savonaroli *Doctrina christiana* (vol. 1, Patavii 1777; sygnat.: XVIII.F.5004), dedykowanego przez autora królowi polskiemu. Wytłoczony on jest złotem na górnej i dolnej okładzinie (skóra ciemnowiśniowa) (wycisk lepiej zachowany na dolnej okładzinie), w środku okładziny, stanowiąc całość kompozycyjną z pozostałymi elementami zdobniczymi oprawy. W centrum widnieje znane godło królewskie na pięciopolowej tarczy, w bardzo rozbudowanym ozdobnym kartuszu, z koroną królewską u góry. Jest to powiększona kopia miedziorytowego herbu królewskiego z karty tytułowej.¹⁰⁸

Teodor Potocki (1664-1738), h. Pilawa; po 1723

Pięknie i przejrzysto skomponowany znak, głęboko tłoczony na górnej i dolnej okładzinie (skóra brązowa) dzieła A. Miaskowskiego *Deus in essentia unus, in personis trinus...* (Pragae 1723; sygnat.: XVIII.F.5630), oznacza zapewne Teodora Potockiego (1664-1738), arcybiskupa gnieźnieńskiego od 1723 r.,¹⁰⁹ któremu książka ta została przez autora dedykowana. W centrum tego rodzaju ozdoby, czy raczej superekslibrisu dedykacyjnego,¹¹⁰ widnieje godło Pilawa w ozdobnym kartuszu, nad nim kapelusze z trzema rzędami chwostów, po bokach, wkomponowane w kartusz, miecz (symbol władzy świeckiej) oraz infula i krzyż (symbole władzy duchownej).¹¹¹

Jan Krzysztof Szembek (zm. 1740), h. Szembek; po 1728

Zapewne superekslibrisem donacyjnym jest znak wytłoczony na górnej i dolnej okładzinie (skóra brązowa) dzieła P. Wiązkiewicza *Prawdy moralne* (t. 1, Warszawa 1728; sygnat.: XVIII.F.6012), dedykowanego przez autora Janowi Krzysztofowi Szembekowi (zm. 1740 r.), biskupowi warmińskiemu i sambijskiemu. W kolistym ozdobnym kartuszu widnieje godło Szembek, nad kartuszem po jednej stronie pastorał i infula jako symbole władzy duchownej, po drugiej stronie korona książęca i miecz jako symbole władzy świeckiej.

Jan Aleksander Lipski (1690-1746), h. Grabie; 1728

Seperekslibris donacyjny Jana Aleksandra Lipskiego (1690-1746) znajdujemy na dziele A. Miaskowskiego *Deus homo, seu incarnatio Verbi Divini...* (Pragae 1728; sygnat.: XVIII.F.5631), dedykowanego Lipskiemu przez autora. Lipski był wtedy wicekanclerzem królewskim, opatem komendatoryjnym cystersów w Mogile, prepozytem m.in. poznańskim, choczskim, wschowskim; później został biskupem krakowskim (od 1732 r.) i kardynałem (1737).¹² Superekslibris, okazałe się prezentujący, jest głęboko tłoczony, niegdyś złożony (obecnie widoczne tylko resztki złocień), na górnej i dolnej okładzinie (skóra brązowa), stanowiąc jej główny element zdobniczy. W centrum na ozdobnym kartuszu widnieje godło Grabie, nad nim w centrum muszla (być może znak odbytej pielgrzymki do Composteli), po bokach zaś infula i pastorał, a nad nimi kapelusz z opadającymi wiankami sznurami i trzema rzędami chwostów, u dołu zaś dwa skrzyżowane snopki zboża.

Piotr Mirowski (1 poł. XVII w.), h. Kościerza; 1756

Superekslibris donacyjny Piotra Mirowskiego, prałata kaliskiego, prepozyta i dziekana koźminkowskiego i Wałkowskiego, znajdujemy na dziele G. Gengena *De immortalitate animae...* (Kalisz 1756; sygnat.: XVIII.Q.3233), które zostało dedykowane Mirowskiemu przez autora. Jest to kompozycja powtórzona z odwrocia karty tytułowej, a znajduje się na górnej okładzinie, tłoczona złotem (pozostały resztki) na ciemnoróżowym materiale, którym obciążnięto okładziny. Znak ten jest, z powodu zatarcia, ledwie widoczny; w centrum widnieje godło Kościerza na tarczy herbowej, nad nią korona szlachecka, powyżej kapelusz z trzema rzędami chwostów, uzupełnione innymi elementami zdobniczymi imitującymi labry; po jednej i drugiej stronie wytłoczone pojedyncze litery: P. A. R. D. P. M. P. C. P. D. K. W., które jak wynika z tytułatyry Mirowskiego na karcie tytułowej, należy odczytać: perillustris admodum reverendissimus dominus Petrus Mirowski praelatus Calisiensis praepositus et decanus Kozminensis et Wałkowiensis.

NIEZIDENTYFIKOWANE

Oprócz wyżej wymienionych w bibliotece seminaryjnej we Włocławku znajduje się jeszcze pięć superekslibrisów XVIII-wiecznych, które dotychczas nie zostały zidentyfikowane. Są to następujące pozycje:

A S, h. Nałęcz; XVIII.O.9563

Ostoja (herb); XVIII.O.1163

Rola (herb); XVIII.F.6013

Obce:

XVIII.Q.10479

XVIII.Q.10255

* * *

Z XVIII wieku odnaleziono 20 właścicieli superekslibrisów; z tych 15 zostało zidentyfikowanych, pięciu pozostało do rozpoznania. Z 15 rozpoznanych pięciu pochodzi ze środowiska gnieźnieńsko-poznańskiego, trzech – z włocławskiego, dwóch ze środowiska krakowskiego, pięciu z innych środowisk, w tym także spoza Polski.

XIX wiek

Stanisław Żarnowiecki (1741-1808); po 1805

Superekslibris Stanisława Żarnowieckiego (1741-1808), biskupa sufragana poznańskiego w latach 1806-1808,¹¹³ zachował się na księdze liturgicznej *Pontificale Romanum* (Antverpiae 1627; sygnat.: XVII.F.8922). Pierwotnie pontyfikał ten należał do biskupa sufragana poznańskiego Ludwika Józefa de Mathy (zob. wyżej).

Biskup Żarnowiecki, wszedłszy w posiadanie tego pontyfikału, kazał przerobić superekslibris na własny: pole tarczowe zaklejono kawałkiem skóry i wytłoczono na nim godło Korwin (odmiana: kruk skierowany w prawo), a litery oznaczające właściciela zostały przebite na: S Z E L S P [Stanislaus Żarnowiecki episcopus Laucensis suffraganus Posnaniensis]. Pontyfikał ten był także w posiadaniu innych osób, które zostały uwiecznione w zapiskach proveniencyjnych.

Jan Nepomucen Władysław Bieliński (1784-1880), h. Szeliga; ok. 1825

W bibliotece seminarium duchownego we Włocławku jest ok. 200 wol. książek pochodzących z księgozbioru Bielińskich z Grójca (Grodźca w woj. kaliskim), ale tylko na dwóch woluminach (J.J. Virey, *Histoire naturelle de genre humain*, t. 2-3, Paris 1824; sygnat.: II 544) znajduje się superekslibris¹¹⁴ Jana Władysława Bielińskiego (1784-1880), kawalera maltańskiego (od 1821), hrabiego (od 1825), referendarza, starosty, od 1827 kasztelana, od 1830 łowczego Królestwa.¹¹⁵ Tłoczony jest on złotem na brązowej skórze marmoryzowanej jako jedyny element zdobniczy górnej okładziny. Harmonijna i elegancka kompozycja składa się z godła Szeliga na tarczy herbowej (z boku po jednej i drugiej stronie rycerz w zbroi jedną ręką wspierający się na kopii, drugą podtrzymujący tarczę), położonej – zgodnie z zasadami heraldycznymi¹¹⁶ – na orderze (krzyż maltański), nad tarczą rangowa korona hrabiowska i powyżej pięć piór strusich; pod tarczą wiszący na wstędze krzyż maltański oraz dewiza (na wstędze): „Bóg, Ojczyzna, Honor i Sława”. Choć w samym superekslibrisie nie ma żadnych innych znaków wskazujących na przynależność do J.W. Bielińskiego, przesądza o tym tłoczony złotem napis na grzbiecie: „J. Wł. Bieliński”.

Niezidentyfikowany, obcy

Z XIX w. pochodzi też superekslibris znajdujący się na górnej i dolnej okładzinie rękopisu *Toison d'or* (Złote Runo), zawierającego statuta Orderu Złotego Runa, wykonanego we Francji, a datowanego na 1538 lub 1638 r., przechowywanego we włocławskiej bibliotece seminaryjnej (sygnat.: ms 99).¹¹⁷ Jest on tłoczony złotem na skórze koloru wiśniowego. W centrum godło na prostej tarczy herbowej, a nad nią rangowa korona baronowska, od góry tarczy okolicznie ułożony łańcuch z muszlami, od korony – drugi łańcuch z lilii andegaweńskich, ukoronowanych liter H i innych elementów – z Orderem św. Michała i Świętego Ducha. Jest to zapewne superekslibris jakiegoś barona francuskiego, a zanim dostał się do biblioteki seminaryjnej, był własnością domu misjonarskiego u Świętego Krzyża w Warszawie.¹¹⁸

W sumie w bibliotece seminaryjnej we Włocławku znaleziono dotychczas (bez prowadzenia specjalnych poszukiwań) 114 właścicieli, którzy książki swoje znaczyli superekslibrisami (wliczając w to także superekslibrisy donacyjne), w tym z XVI w. – 58, z XVII w. – 33, z XVIII w. – 20, z XIX w. – 3. Spośród 114 właścicieli superekslibrisów zostało zidentyfikowanych 72; 42 pozostaje dotychczas niezidentyfikowanych. Spośród tych zidentyfikowanych 25 jest odnotowanych także w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Większość z włocławskich superekslibrisów to superekslibrisy introligatorskie (składanki), superekslibrisów właściwych odnotowano tylko osiem: S. Karnkowskiego, H. Rozrażewskiego, B. Izdbieńskiego, J. Foxa, A. Lisieckiego, S. Baryczki, A. Fuggera, A. Riaucoura.

Właściciele superekslibrisów znajdujących się we włocławskiej bibliotece seminaryjnej pochodzą zasadniczo z trzech ośrodków: krakowskiego (22), gnieźnieńsko-poznańskiego (14) i włocławskiego (11). Z innych ośrodków odnotowano jedynie pojedyncze osoby, ale w sumie jest ich (21), w tym kilka spoza Polski. Zastanawia mała, w stosunku do innych, liczba właścicieli superekslibrisów ze środowiska włocławskiego.¹¹⁹

Jeżeli chodzi o ogólną liczbę superekslibrisów, to znaleziono ich w bibliotece seminaryjnej 124, bowiem siedmiu właścicieli uwieczniło się w niej kilkoma odmianami swego superekslibrisu.

PRZYPISY

¹ M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy XVI-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, Warszawa 1988; M. Cubrzyńska-Leonarczyk, *Polskie superexlibrisy XVI-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Centuria druga*, Warszawa 2001.

² Zob. *Superekslibrisy ze zbiorów Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku* [składanka z okazji wystawy], Włocławek 1994; D. Wojciechowska, *Wystawiennictwo Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku 1994-1995*, „Rocznik Muzealny” (Włocławek) 6(1996), s. 167; H. Wasilewski, *Włocławskie skarby. I książki mają swój los...*, „Promocje Pomorskie” 1994, nr 5(16), s. 28, 36; A. Poniński, *Księgi superekslibrisami znaczone*, „Ład Boży” 1994, nr 5, s. 8; S. Frankowski, *Znaki wieków*, „Nowości. Gaz. Pomorza i Kujaw” 27(1994), nr 31(14 II), s. 6; A.B. Pierzchała, *Superekslibrisy. Wystawa w Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku*, „Słowo. Dz. Katol.” 2(1994), nr 47(8 III), s. 7.

³ Zob. W. Wittyg, *Ex-libris’y bibliotek polskich XVI-XX wiek*, [cz. 2], Warszawa 1907 (reprint 1974), s. 138-139.

⁴ Zob. M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 236-245.

⁵ [S. Chodyński], *Kronika kościelna wewnętrzna. Z Włocławka*, „Przegl. Katolicki” 1901, s. 363.

⁶ M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 237.

⁷ Tamże, s. 241.

⁸ Zob. też *Kronika Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku*, z. 4: 1957-1994, s. 15-17 (rkps w archiwum Bibl. Sem. Włocł.).

⁹ M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 46-51, tabl. 7-9.

¹⁰ Superekslibris ten reprodukowany jest w „Ładzie Bożym” 1994, nr 5, s. 8.

¹¹ M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 100-109, tabl. 34-38; S. Rybandt, *Supereklibrisy prymasa Stanisława Karnkowskiego w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie*, w: *Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi*, Nr 11: *Pogranicza*, Warszawa 1991, s. 5-26, fot. 1-8; S. Rybandt, *Księgozbiór prymasa Stanisława Karnkowskiego - źródło badań nad kulturą umysłową dostojnika kościelnego XVI w.*, w: *Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi*, Nr 13: *Kolekcje wyznaniowe*, Warszawa 1992, s. 122-124.

¹² S. Rybandt, *Księgozbiór...*, art. cyt., s. 123-124.

¹³ Reprodukowany w – O. Waide, *Storhetstidens litterara krisbyten. En kulturhistorisk bibliografisk studie*, t. 2, Uppsala 1920, fig. 13 (cyt. za S. Rybandt, *Księgozbiór...*, art. cyt., s. 128, przyp. 37), a także w składance *Supereklibrisy ze zbiorów Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku*, Włocławek 1994.

¹⁴ M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., tabl. 24; supereklibris Padniewskiego znajduje się także we włocławskiej bibliotece seminaryjnej (sygn. XVI.F.4567, 4589).

¹⁵ Drugi – powstały w 1568 r., tzn. w czasie objęcia biskupstwa włocławskiego i kierowania komisją królewską zajmującą się Gdańskiem – znajduje się on w Bibliotece Jagiellońskiej, na książce o sygnaturze: Cim. 584. Znamienny napis (wersalikami) w otoku tego supereklibrisu objaśnia: Stanislaus Karnkowsky Dei gratia episcopus Wladislaviensis et Pomeraniae an[n]o Dom[in]i 1568. Tak sformułowany napis niewątpliwie podkreślał jurysdykcję Karnkowskiego nad Gdańskiem. – S. Rybandt, *Księgozbiór...*, art. cyt., s. 123.

¹⁶ M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 100-101, tabl. 34; S. Rybandt, *Supereklibrisy...*, art. cyt., s. 11, 14, fot. 3.

¹⁷ Tom ten jest uzupełnieniem do 11 woluminów dzieła Alfonsa Tostaty de Madrigal przechowywanych w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie – S. Rybandt, *Supereklibrisy...*, art. cyt., s. 10.

¹⁸ Zob. M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., tabl. 36.

¹⁹ Zob. tamże, tabl. 38. Na reprodukcji tej nie ma liter wskazujących na właściciela: A K L N A G.

²⁰ Zob. tamże, s. 106-107, tabl. 37.

²¹ L. Grzebień, *Biblioteka biskupa Hieronima Rozrażewskiego (1542-1600)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 22(1971), s. 61-168.

²² W. Kotuła, *Właściciele rękopisów i starodruków zbiorów wielkopolskich Z. Czarnckiego mieszczącej się obecnie w „Bavorovianum” we Lwowie*, Lwów 1929, repr. 341 (po s. 48); L. Grzebień, *Biblioteka...*, dz. cyt., fot. 3 (po s. 80); „Ład Boży” 1993, nr 7, s. 14; składanka *Supereklibrisy ze zbiorów Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku*, Włocławek 1994.

²³ Bardzo dobrze zachowany supereklibris tego rodzaju znajduje się na aktach bpa Rozrażewskiego w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku - sygnat. ABKP, dział 15(96 cz.). Na innych aktach „Revisio bonorum episcopatus Wladislaviensis facta A. 1598” (sygnat. ABKP, 7) znajdujemy zastanawiającą ciekawostkę: na dolnej okładzinie oprawionych już akt wycięto w środku fragment skóry i podklejono w tym miejscu kawałek skóry z wytłoczonym supereklibrisem.

²⁴ L. Grzebień, *Biblioteka...*, dz. cyt., s. 92.

²⁵ Por. *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 11, z. 8: *Włocławek i okolice. Tekst*, Warszawa 1988, s. 70, poz. 4.

²⁶ M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., tabl. 47.

²⁷ L. Grzebień, *Biblioteka...*, dz. cyt., s. 93.

²⁸ Zob. *Polski słownik biograficzny*, t. 25, Wrocław 1980, s. 1-7.

²⁹ Zob. M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 80-81, tabl. 24.

³⁰ Zob. PSB, t. 10, s. 194-195.

³¹ Por. L. Dobrzyńska-Rybicka, *Dwie wielkopolskie biblioteki klasztorne. „Zapiski Muzealne”*. 1917/1918, z. 2-3, s. 6-7; [K. Rulka] *Kaz Bibliofilski. Znak Różny, „Ład Boży”*. 1994, nr 26, s. 12. Oprócz Benedykta i wspomnianego dalej Marcina supereklibris posiadał także

Piotr Izdbieński (zm. 1528 r.), kanonik kujawski. Superekslibris ten zachował się w Bibliotece Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu na dziełach Jana Chryzostoma (wydanie Cratandra z 1522 r., t. 1 i 4). Na górnej okładzinie wytłoczono herb Poraj, nad nim wizerunek św. Piotra, patrona właściciela, a na dolnej – klejnot macierzysty kanonika Piotra, herb Topór, oraz wizerunek św. Stanisława i napis: D. Petri Izdbyeński. – L. Dobrzyńska-Rybicka, *Dwie wielkopolskie biblioteki*, s. 9-10, ryc. 10a-b, 12. Prosta składanka introligatorską: godło Poraj na ozdobnym kartuszu, obwiedzionym grubym wieńcem laurowym (w bibliotece seminaryjnej pozycje o sygnat.: XVI.Q.3818/_{1,2}) – znać prawdopodobnie swoje książki Jan Izdbieński (zm. 1611), sędzia kaliski, który razem z książkami Benedykta i Marcina przekazał je w latach 1606-1610 do klasztoru bernardynów w Kazimierzu Biskupim – K. Rulka, *Personalne księgozbiory historyczne w Bibliotece Seminarium Duchownego we Włocławku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 65(1996), s. 365-367.

³¹ M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 110-111, tabl. 39. Napis w otoku wskazujący na P. Kostkę jako biskupa chełmińskiego uzupełniony jest datą: 1571 (wyraźnie widoczna na fotografii). Musiała tu zajść jakaś pomyłka, ponieważ Kostka został biskupem chełmińskim dopiero w 1574 r.

³³ Zob. PSB, t. 2, s. 363.

³⁴ Zob. H.E. Wyczański, *Śliwnicki Maciej*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 4, Warszawa 1983, s. 302-303.

³⁵ Zob. K. Rulka, *Personalne księgozbiory historyczne...*, art. cyt., s. 358-359.

³⁶ Zob. M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., tabl. 5.

³⁷ Tamże, tabl. 7.

³⁸ M. Cubrzyńska-Leonarczyk, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 92.

³⁹ Tamże, tabl. 28, 29.

⁴⁰ PSB, t. 8, s. 452-454.

⁴¹ Zob. PSB, t. 10, s. 195-196.

⁴² Zob. M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., tabl. 64.

⁴³ K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 6, Lipsk 1841, s. 565; L. Łętowski, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. 3, Kraków 1852, s. 369-370.

⁴⁴ Por. J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej*, t. 1, Gniezno 1883, s. 129; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 3, s. 10; J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 2, Poznań 1964, s. 457.

⁴⁵ PSB, t. 17, s. 74-76; *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 2, Warszawa 1982, s. 506-507.

⁴⁶ M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 86-87, tabl. 27.

⁴⁷ Zob. J.A. Kosiński, *Feliks z Sieradza*, w: *Słownik pracowników książki polskiej* (SPKP), Warszawa – Łódź 1972, s. 216-217.

⁴⁸ Zob. K. Rulka, *Personalne księgozbiory historyczne...*, art. cyt., s. 361-362.

⁴⁹ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 4, Warszawa 1901, s. 213; nie jest to raczej bliski jego krewny Erazm Dembiński, rycerz, generał w służbie cesarskiej, zm. 1638 (tamże, s. 209).

⁵⁰ M. Cubrzyńska-Leonarczyk, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 80.

⁵¹ Tamże, tabl. 22.

⁵² PSB, t. 21, s. 668-670.

⁵³ M. Cubrzyńska-Leonarczyk, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., tabl. 43.

⁵⁴ Tamże, tabl. 55.

⁵⁵ M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 260.

⁵⁶ K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 8, Lipsk 1841, s. 395.

⁵⁷ M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., tabl. 65.

- ⁵⁸ Tamże, s. 162.
- ⁵⁹ Zob. PSB, t. 28, s. 745.
- ⁶⁰ M. S i p a y ł o, *Polskie superexlibrisy*, dz. cyt., s. 248-249.
- ⁶¹ Tamże, tabl. 67.
- ⁶² M. C u b r z y ń s k a - L e o n a r c z y k, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt. s. 180-181, tabl. 71.
- ⁶³ Zob. PSB, t. 4, s. 281-282.
- ⁶⁴ Zob. PSB, t. 21, s. 44-45.
- ⁶⁵ S. C h o d y ń s k i, *Katalog pralatów i kanoników wrocławskich*, [cz. 3], Wrocław 1914, k. 612 (odb. kserograf. rkpsu w Bibl. Sem. Włocł.).
- ⁶⁶ Reprodukacja w składance pt. *Superexlibrisy ze zbiorów Biblioteki Seminarium Duchownego we Wrocławku*, Wrocław 1994.
- ⁶⁷ Zob. PSB, t. 25, s. 787-789.
- ⁶⁸ Zob. M. S i p a y ł o, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 168-169, tabl. 68.
- ⁶⁹ Zob. M. C u b r z y ń s k a - L e o n a r c z y k, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt. s. 174-175, tabl. 68
- ⁷⁰ M. S i p a y ł o, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 168.
- ⁷¹ Identyczny w superexlibrisie Hieronima Ręczajskiego.
- ⁷² M. C u b r z y ń s k a - L e o n a r c z y k, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 170-171, tabl. 66; nieco inna forma superexlibrisu zob. M. S i p a y ł o, *Polskie superexlibrisy*, dz. cyt., tabl. 56.
- ⁷³ Zob. *Nowy Korbut*, t. 3, Warszawa 1965, s. 308; SPKP, s. 873.
- ⁷⁴ Zob. PSB, t. 31, s. 239-240.
- ⁷⁵ Zob. PSB, t. 7, s. 69-71; M. C u b r z y ń s k a - L e o n a r c z y k, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 150
- ⁷⁶ M. C u b r z y ń s k a - L e o n a r c z y k, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., tabl. 56.
- ⁷⁷ Zob. S. C h o d y ń s k i, *Katalog pralatów i kanoników wrocławskich*, dz. cyt., [cz. 3], k. 777-778 .
- ⁷⁸ Zob. tamże, k. 634-635; S. C h o d y ń s k i, *Seminarium wrocławskie*, Wrocław 1904, s. 59.
- ⁷⁹ S. C h o d y ń s k i, *Seminarium wrocławskie*, dz. cyt., s. 59.
- ⁸⁰ Zob. J. K o r y t k o w s k i, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej*, t. 2, Gniezno 1883, s. 41-42; M. S i p a y ł o, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 212.
- ⁸¹ Zob. M. S i p a y ł o, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., tabl. 90.
- ⁸² Tamże, s. 200.
- ⁸³ Odmiana z podwójnym otokiem zob. tamże, tabl. 84.
- ⁸⁴ Zob. PSB, t. 17, s. 452-453; SPKP. Supl., Warszawa – Łódź 1986, s. 123.
- ⁸⁵ M. S i p a y ł o, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., tabl. 70.
- ⁸⁶ Tamże, tabl. 71.
- ⁸⁷ Zob. PSB, t. 25, s. 800-803.
- ⁸⁸ Zob. PSB, t. 29, s. 193-194; SPKP, s. 727.
- ⁸⁹ M. C u b r z y ń s k a - L e o n a r c z y k, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 186-189.
- ⁹⁰ Zob. Tamże, tabl. 74.
- ⁹¹ Zob. PSB, t. 1, s. 343.
- ⁹² M. S i p a y ł o, *Polskie superexlibrisy...*, dz. cyt., s. 198-199, tabl. 83.
- ⁹³ *Encyklopedia wiedzy o książce*, Warszawa 1971, kol. 416.
- ⁹⁴ Reprodukacja zob. *Encyklopedia wiedzy o książce*, dz. cyt., tabl. 1 (przed kol. 661).

- ⁹⁵ Zob. PSB, t. 27, s. 149-161.
- ⁹⁶ Tamże, s. 160.
- ⁹⁷ Zob. M. Si p a y ł ło, *Polskie superekslibrisy...*, dz. cyt., tabl. 100.
- ⁹⁸ Zob. PSB, t. 27, s. 455-471.
- ⁹⁹ Zob. S. Ch o d y ń s k i, *Biskupi sufragani włocławscy*, Włocławek 1906, s. 86-88.
- ¹⁰⁰ J. K o r y t k o w s k i, *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy*, t. 1, Poznań 1886, s. 138.
- ¹⁰¹ Zob. PSB, t. 4, s. 195-196.
- ¹⁰² Zob. S. Ch o d y ń s k i, *Biskupi sufragani włocławscy*, dz. cyt., s. 67-69.
- ¹⁰³ Zob. PSB, t. 21, s. 428-432.
- ¹⁰⁴ Zob. PSB, t. 16, s. 190-191.
- ¹⁰⁵ Zob. J. N o w a c k i, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, t. 2, Poznań 1964, s. 191.
- ¹⁰⁶ Zob. PSB, t. 31, s. 266-267.
- ¹⁰⁷ Por. W. W i t t y g, *Ex-libris'y bibliotek polskich XVII i XVIII wieku*, [cz. 1], Warszawa 1903 (reprint 1974), s. 62-63.
- ¹⁰⁸ Rysunek wg tego wzoru zob. R. H a n k o w s k a, *Nieznane petersburskie ślady Stanisława Augusta Poniatowskiego*, Warszawa 1992, s. 29.
- ¹⁰⁹ Zob. PSB, t. 28, s. 202-213.
- ¹¹⁰ L. Z a l e w s k i, *Biblioteka Seminarium Duchownego w Lublinie i biblioteki klasztorne w diecezji lubelskiej i podlaskiej*, Warszawa 1926, s. 40.
- ¹¹¹ Podobny superekslibris donacyjny Potockiego, odcisnięty na tym samym dziele, odnotowuje M. C u b r z y ń s k a - L e o n a r c z y k, *Polskie superekslibrisy...*, dz. cyt., s. 224-225, tabl. 93.
- ¹¹² Zob. PSB, t. 17, s. 425-430.
- ¹¹³ Zob. P. N i t e c k i, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 240.
- ¹¹⁴ Większość pozycji z księgozbioru Bielińskich znakowana jest odbiciami różnego rodzaju pieczętek ekslibrisowych.
- ¹¹⁵ Zob. *Encyklopedia powszechna* (Orgelbranda), t. 3, Warszawa 1860; A. B o n i e c k i, *Herbarz polski*, t. 1, Warszawa 1899, s. 203; S. U r u s k i, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 1, Warszawa 1904, s. 187; PSB, t. 3, s. 55.
- ¹¹⁶ Por. S. G ó r z y ń s k i, J. K o c h a n o w s k i, *Herby szlachty polskiej*, Warszawa 1990, s. 28.
- ¹¹⁷ Zob. S. Ch o d y ń s k i, *Biblioteka kapituły włocławskiej*, Włocławek 1949, s. 102, poz. 99; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 11, z. 8: *Włocławek i okolice. Tekst*, Warszawa 1988, s. 76, poz. 20.
- ¹¹⁸ Na tej podstawie w *Katalogu zabytków sztuki w Polsce* (t. 11, z. 8: *Włocławek i okolice. Tekst*, Warszawa 1988, s. 76, poz. 20) błędnie podano, że jest to herb zakonu misjonarzy.
- ¹¹⁹ Zob. K. R u ł k a, *Książkowe znaki własnościowe duchownych diecezji włocławskiej*, „Kron. Diec. Włocł.” 78(1995), s. 102-110.